# وەقایعی کوردستان

رۆژنامەی ڕەسمیی هەرێمی کوردستانە - وەزارەتی داد دەری دەکات

ژمارە (٢٦٨) سالی بیست ویەکەم ٧/ تەمموز /٢٠٢١/ زاینیی ١٦/ پوشپەر/ ٢٧٢١/ کوردی ٢٧/ ذالقعدة/ ١٤٤٢

268



**یاسای ژمارە (٥)ی سالی ٢٠٢١** ل ١

یاسای بەڕێوەبردن و پاراستنی شوێنەوار و کەلەپوور لە هەرێمی کوردستان – عێراق

**بریار ژمارە (٧)ی سالی ٢٠٢١ پەرلەمانی کوردستان** ل ١٦

درێژکردنەوەی خولی بەهارەی سالی سێیەم لە خولی هەڵبژاردنی پێنجەمی پەرلەمانی کوردستان

**ڕینمایی ژمارە (٢)ی سالی ٢٠٢١ وەزارەتی ئەوقاف وکاروباری ئایینی** ل ١٧

ڕێنمایی کردنەوەی حوجرەی فەقێیان

**ڕینمایی ژمارە (٢)ی سالی ٢٠٢١ وەزارەتی تەندروستی** ل ٢٢

ڕێنمایی هاوردەکردنی شیری وشک و خواردنەوەی وزە بەخش ، ڕۆن و زەیتی خۆراکی ، خواردنەوە کهولیەکان

**بەیانی سالی ٢٠٢١ ئەنجومەنی دادوەری** ل ٢٩

تایبەت بە پشووی دادگاکانی

**بەیانی سالی ٢٠٢١ وەزارەتی داد / پەیمانگەی دادوەری** ل ٣٠

تایبەت بە خولی دەرچووانی پەیمانگەی دادوەری

**بەیانی ژمارە (٢١)ی سالی ٢٠٢١ وەزارەتی دارایی و ئابووری** ل ٣٠

کردنەوەی نووسینگەی بانک لە ناحیەی دەرکار سەر بە بانکی دەلال لە قەزای زاخۆ

**بەیانی ژمارە (١٤- ١٥- ١٦- ١٧- ١٨- ١٩)ی سالی ٢٠٢١ وەزارەتی تەندروستی** ل ٣١



ناونیشان: هەولێر - چوارڕیانی فرەنسوا میتران - باڵەخانەی وەزارەتی داد
تەلەفۆن: ٠٦٦ ٢٢٤ ٥٥٠٨ - ٠٦٦ ٢٢٤ ٥٥٠٧ - ٠٦٦ ٢٢٤ ٥٥١٤

Address: Franswa Metran Cross
www.gov.krd/moj , www.yasaii.info

# وقائع كوردستان

الجريدة الرسمية لأقليم كوردستان - تصدر من قبل وزارة العدل

العدد (٢٦٨) السنة واحد و عشرون ٧/ تموز / ٢٠٢١ ميلادي ١٦/ پوشپەر /٢٧٢١/ كوردي ٢٧/ ذالقعدة /١٤٤٢ هجري

The Weekly Formal Newspaper of Kurdistan Region , Published by Ministry of Justice


# 268


**قانون رقم (٥) لسنة ٢٠٢١** ص ٣٢

قانون إدارة وحماية الآثار والتراث في إقليم كوردستان - العراق

**قرار رقم (٧) لسنة ٢٠٢١** ص ٤٤

تمديد الدورة الربيعية للسنة الثالثة للدورة الانتخابية الخامسة لبرلمان كوردستان


**فهرست المواضيع باللغة الكوردية فقط**


**تعليمات رقم (٢) لسنة ٢٠٢١ وزارة لأوقاف والشؤون الدينية** ص ١٧

**تعليمات رقم (٢) لسنة ٢٠٢١ وزارة الصحة** ص ٢٢

**بيان لسنة ٢٠٢١ مجلس القضاء** ص ٢٩

**بيان لسنة ٢٠٢١ وزارة العدل / المعهد القضائي** ص ٣٠

**بيان رقم (٢١) لسنة ٢٠٢١ وزارة المالية والاقتصاد** ص ٣٠

**بيان رقم (١٤-١٥-١٦-١٧-١٨-١٩) لسنة ٢٠٢١ وزارة الصحة** ص ٣١



No. 268 Date: ,July , 7 , 2021 Vol.: 21

چاپخانەی شەهاب - هەولێر
٠٧٥٠ ٤٤٨ ٣٨٦٣

Address: Franswa Metran Cross
www.gov.krd/moj , www.yasaii.info

العنوان - أربيل - تقاطع فرانسوا ميتران - بناية وزارة العدل
تلفون: ٠٦٦ ٢٢٤ ٥٥٠٨ - ٠٦٦ ٢٢٤ ٥٥٠٧ - ٠٦٦ ٢٢٤ ٥٥١٤

**کۆماری عێراق**
**هەرێمی کوردستان**
**سەرۆک**

**بڕیاری ژمـاره (٦)ی ساڵی ٢٠٢١**

بەپێی ئەو دەسـەڵاتەی پێماندراوە لە بـڕگەی (یەکەم)ی مـاددەی (دەیەم) لە یاسـای سـەرۆکایەتیی هەرێمـی کوردسـتان ژمـارە (١)ی سـاڵی ٢٠٠٥ی هەمـوارکراو و پاڵپشـت بە یاسـاکاریی پەرلەمـانی کوردستان کە لە دانیشتنی ئاسایی ژمارە (١١)ی رۆژی ٢٠٢١/٤/٢٨ کردوویەتی، بڕیارماندا بە دەرکردنی:

**یاسای ژماره (٥)ی ساڵی ٢٠٢١**
**یاسای بەڕێوەبردن و پاراستنی شوێنەوار و کەلەپوور لە هەرێمی کوردستان – عێراق**

**بەشی یەکەم**
**زاراوە و ئامانج و ئەرکەکان**

**ماددەی (١):**

ئەم زاراوانەی خوارەوە بۆ مەبەستی حوکمەکانی ئەم یاسایە، ماناکانیان بەرامبەریانە:-

**یەکەم: هەرێم:** هەرێمی کوردستان ـ عێراق.

**دووەم: ئەنجومەنی وەزیران:** ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێم.

**سێیەم: وەزارەت:** وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزاری هەرێم.

**چوارەم: وەزیر:** وەزیری شارەوانی و گەشتوگوزاری هەرێم.

**پێنجەم: بەڕێوەبەرایەتی گشتی:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی شوێنەوار و کەلەپوور لە وەزارەت.

**شەشەم: بەڕێـوەبەرایەتی:** بەڕێوەبەرایەتییەکـانی شـوێنەوار و کەلەپـوور دەگـرێتەوە کە سـەر بە بەڕێوەبەرایەتی گشتیین.

**حەوتەم: شـوێنەوار:** مـاددەی گـوازراوە و نەگـوازراوە، کە دروسـتکراوە، یـان نەخشـکراوە، یـاخود بەرهەمهێنراوە، یان نووسراوە، دەستنووسە، یاخود وێنەیان کێشراوە، یـان وێنەیـان گیـراوە و تەمەنیان لە (٢٠٠) دووسەد ساڵ کەمتـر نەبێـت، و پەیـکەری مـرۆڤ و ئـاژەڵ و ڕووەکـانیش دەگرێتەوە.

**هەشتەم: کەلەپوور:-**

١- **کەلەپوور:** هەر ماددەیەکی گوازراوە و نەگوازراوە کە دروسـتکراوە، نەخشـکراوە، بەرهەمهێـنراوە، نووسراوە، دەستنووسە، وێنەی کێشراوە، یان وێنەی گیراوە و بەهایەکی مێژوویی، یان نیشتیمانی، نەتەوەیی، ئاینی، یان هونەرییان هەیە.

٢- هەر ماددەیەکی گوازراوە یان نەگوازراوەی کەلەپووری، کە لە خاڵی (١)ی سەرەوە ئاماژەی پێکراوە، هەرکات تەمەنی لە (١٠٠) سەد ساڵ زیاتر بێت، و گرنگییەکی تایبەتی مێژوویی، هونەری، یان بیناسازی هەبێت و، لەلایەن لیژنەی هونەرییەوە بە ڕاپۆرتێکی زانستی بەرزبکرێتەوە، بەرەزامەندی وەزیر بە شوێنەوار تۆماردەکرێ.

**نۆیەم: شوێن و ناوچەی مێژوویی**: ئەو شوێنەیە کە جێگایەک بووە بۆ ڕووداوێکی مێژوویی، نەتەوەیی و نیشتمانی گرنگ، یان بایەخێکی مێژوویی پێدراوە.

**دەیەم: پارچە و شوێنی سروشتی**: ئەو پارچە و شوێنە سروشتییانە لەخۆدەگرێت کە مرۆڤ دروستی نەکردوون ، بەڵام پەیوەندی بە زانستی شوێنەوار و کەلەپوورەوە هەیە ، لە بواری بابەتە بایۆلۆجی و جیۆلۆجیەکان، وەک شوێنی سروشتی و ئەشکەوتە دەگمەنەکان و پەناگە و بەبەردبووەکان و شوێنی (ستالاکتایت) و (ستالاکمایت) و ڕەژوو و پاشماوەی ڕووەکی و ئاژەڵی، ئەگەر گرنگییەکی تایبەتی مێژوویی، یان هونەری هەبێت، بە بڕیاری وەزیر لەسەر پێشنیاری لیژنەی هونەری و بەڕاپۆرتی زانستی، بە شوێنەوار یان کەلەپوور تۆماردەکرێ .

**یازدەیەم: شوێن و ناوچەی پارێزراوی شوێنەواری یان کەلەپووری**: سەرجەم ئەو شوێن و ناوچە شوێنەواری و کەلەپوورییانە دەگرێتەوە، کە سنورێکی دیارکراویان هەیە و مەبەست لێی پاراستنی سیما ڕەسەنەکەیانە، وەک سامان و کەلەپوورێکی نیشتمانیی، و چەندین جۆر بینا و هونەری بیناسازی هەمەرەنگ لە خۆدەگرێت، وەک (شار، شارۆچکە، گوند، گەرەك، شەقام، گرد، قەڵا، شوێنە ئاینییەکان، ئەشکەوت و گۆڕستانە کۆنەکان) کە لەلایەن لیژنەی هونەرییەوە بە ڕاپۆرتێکی زانستی بەرزدەکرێتەوە و بە بڕیاری وەزیر بە شوێن و ناوچەی شوێنەواری یان کەلەپووری پارێزارو تۆماردەکرێ.

**دوازدەیەم: شوێنەوارناس**: هەر کەسێک هەڵگری بڕوانامەی بەکالۆریۆس بێت لە زانستی شوێنەواردا.

**سێزدەیەم: لایەنی پەیوەندیدار**: ئەو وەزارەت و لایەنە حکومییانە دەگرێتەوە کە ڕاسپێردراون بەکاری پاراستنی شوێنەوار و کەلەپوور.

**چواردەیەم: لیژنەی هونەری**: لێژنەیەکە لە کەسانی پسپۆڕ لە بواری شوێنەوارناسی و بوارەکانی تری پەیوەندیدار بە شوێنەوار پێکدێت، و پێکهاتەکەی لەلایەن وەزیرەوە بە ڕێنماییەک دیاری دەکرێت.

**پازدەیەم: کاری شوێنەواری و کەلەپووری**: کاری گەڕان، ڕووپێویی، هەڵکۆڵین و نۆژەنکردن بە ئامانجی دۆزینەوەی شوێنەواریی گوازراوە و نەگوازراوە، چ لەسەر زەوی بن، یان لەژێر زەوی یان لە ژێر ئاو و پاراستنیان، دەگرێتەوە.

**ماددەی (٢):**

حوکمەکانی ئەم یاسایە، بەسەر هەر شوێنەوار یان کەلەپورێکدا جێبەجێ دەکرێت کە ئەم مەرجانەی تێدا بێت:-

**یەکەم:** ئەگەر بەرهەمی شارستانی گەلی کوردستان یان میزۆپۆتامیا و شارستانیەتە یەک لەدوای یەکەکانی ئەم ناوچەیە بێت، لەسەر خاکی کوردستان بەرهەم هاتبێت یان ڕوویدابێت.

**دووەم:** ئەگەر بەهایەکی شوێنەواریی یان هونەریی یان گرنگییەکی مێژوویی هەبێت، و یەکێک بێت لە دەرئەنجامەکانی شارستانیەتی گەلی کوردستان، و لەسەر خاکی کوردستان ئەنجامدرابێت.

**سێیەم:** ئەگەر شوێنەوار یان کەلەپوور لەسەر خاکی کوردستان بەرهەم هاتبێت یان گەشەی کردبێت یان پەیوەندی بە مێژووی مرۆڤایەتییەوە هەبێت.

**ماددەی (٣):**

ئامانجەکانی ئەم یاسایە:-

**یەکەم:** بەڕێوەبردن، پاراستن، نۆژەنکردنەوەی شوێنەوار و کەلەپوور و مێژووی شارستانیی هەرێم، ناساندنی بە هاونیشتیمانیان و کۆمەڵگای نێودەوڵەتی.

**دووەم:** تۆمارکردن و ڕووپێویکردن و هەڵکۆڵینی شوێن و ناوچەی شوێنەواریی و کەلەپووریی.

**سێیەم:** بڵاوکردنەوەی ڕۆشنبیری، و بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاری و ڕێکخستنی چالاکی زانستی بۆ پاراستنی شوێنەوار و کەلەپوور.

**چوارەم:** نمایشکردنی پارچەی شوێنەواریی و کەلەپووریی لە مۆزەخانەکان بۆ ناساندن و بە گەشتیاری کردنی، وەک میراتێکی رۆشنبیری و ناسنامەیەکی گرنگی نیشتمانی.

**پێنجەم:** ڕێگریکردن لە بازرگانی و بەقاچاخ بردنی شوێنەوار و کەلەپوور.

**ماددەی (٤)**

ئەرکەکانی بەڕێوەبەرایەتی گشتی:-

**یەکەم:** دیاریکردن و دەستنیشانکردنی شوێن و ناوچەی شوێنەواریی و کەلەپووریی و مێژوویی.

**دووەم:** گەڕان و ڕووپێوی و هەڵکۆڵین بە دوای شوێنەوار و کەلەپووردا لە سەرتاسەری هەرێم، بە بەکارهێنانی نوێترین ئامێری زانستی و هونەری گونجاو و پەیڕەوکراو لە بواری زانستی شوێنەواردا.

**سێیەم:** نۆژەنکردنەوەی شوێنەوار و کەلەپوور و شوێنە مێژووییەکان و پاراستنیان لە زیانلێکەوتن و لەناوچوون.

**چوارەم:** دامەزراندن و کردنەوە و گرنگیدان بە مۆزەخانەکانی هەرێم، بەرەو پێشبردنیان و بڵاوکردنەوەی ڕۆشنبیری شارستانیی نەتەوەیی و نیشتیمانی.

**پێـنجەم:** دروسـتکردنی نمـوونەی (لەبەرگـرتنەوە - لاسـاییکردنەوە)ی پـارچەی شـوێنەواریی و کەلەپـووریی، بەرهەمهێنـانی وێـنە و فـیلم بـۆ نیشـاندان، یـان فرۆشـتن، یـاخود بـۆ ئـاڵوگۆڕ پێکردنیان و دیاریکردنی نرخیان، بەمەرجێک نموونەی دروستکراو نیشانەیەکی هەبێت لەگەڵ ڕەسەنەکەی جیای بکاتەوە.

**شەشەم:** ئەنجامدانی لێکۆڵینەوە و ڕێکخستنی کۆڕ و کۆنفرانس و چالاکی هەمەجۆر لەسـەر شـوێنەوار و کەلەپوور، لە ناوەوە و دەرەوەی هەرێم.

**حەوتەم:** گەشەپێدانی پسپۆڕانی هەردوو بواری شوێنەوار و کەلەپوور بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی توانای کارکردنیان.

**هەشتەم:** گرنگیدانی زیاتر بە بابەتی شوێنەواریی و کەلەپووریی لە وانەکانی خوێندنـدا، بـۆ مەبەسـتی ئاشنابوون و بڵاوکردنەوەی زیاتری ڕۆشنبیری شوێنەواریی لە کۆمەڵگەدا بە هەماهەنگی لەگەڵ لایەنە پەیوەندیدارەکان.

**نۆیەم:** ڕێکخستنی تیمی ڕووپێوکردنی سەرتاسەری بۆ شوێنەوار و شوێنە کەلەپوورییەکان، بۆ ئەوەی لە نەخشەکان و بەڵگەنامەکانی ڕوپێویدا دیاریبکرێن و لەسەر نەخشەسازی بنەڕەتی دابندرێن و ئاماژە بە جۆرەکەیان بکرێت.

**دەیەم:** بەگەشـتیاریکردنی نـاوچە شـوێنەواریی و کەلەپوورییەکـان بە مەرجـی پارسـتنی سـیمای ڕەسەنایەتیان.

**یازدەیەم:** ڕاگەیاندن و ناساندنی ناوچە و جێگـا و پـارچە شـوێنەواریی و کەلەپـوورییە دۆزراوەکـان لە ڕۆژنامەی فەرمیدا.

**دوازدەیەم:** پلاندانان بۆ بارودۆخ و ڕووداوە لە ناکاوەکان، وەک مەترسیەکانی ئاگرکەوتنەوە، بومەلەرزە، لافاو، هەر مەترسییەکی تر و ڕووداوە مرۆیی و سروشتییەکان.

**سێزدەیەم:** هەماهەنگیکردن لەگەڵ دامەزراوە ئیتحادییەکانی عێراق سەبارەت بە شوێنەوار و کەلەپوور بۆ ئەم خاڵانەی خوارەوە:-

١- تۆمارکردنی شوێنەوار و کەلەپوری هەرێم لە تۆماری (یونسکۆ)دا.

٢- گەڕاندنەوەی ئەو شوێنەوار و کەلەپوورانەی براونەتە دەرەوەی هەرێم.

٣- کارکردن بۆ خستنەڕووی شوێنەوار و کەلەپوور، یان لەبەرگیراوەکانیان لە مۆزەخـانە بیانییەکـانی دەرەوەی هەرێمدا، بۆ ماوەیەکی کاتی لە پێناو ناساندنی مێژوو و ناسنامەی کوردستان.

٤- کارکردن و هەماهەنگی لەگەڵ ڕێکخراوە شـوێنەواریی و کەلەپـوورییە جیهانییەکـان، ئەنجـومەنە جیهانییەکانی بواری مۆزەخانەکان، ڕێکەوتن و پەیماننامە جیهانییەکانی بواری شوێنەوار.

**ماددەی (٥):**

ئەرکەکانی هاونشتیمانییان:-

**یەکەم:** هەر هاونیشتمانییەك مافی ئەوەی هەیە زانیاری و سوود لە شوێنەوار و کەلەپوور وەربگرێت، و بەپێی ئەم یاسایە دەتوانێت بەشدار بێت لە پاراستن و گرنگی پێدانی شوێنەوار و کەلەپووری هەرێم.

**دووەم:** پێویستە هەموو تاکێک ڕێز لە شوێنەوار و کەلەپووری هەرێم بگرێت و بیپارێزێت.

**سێیەم:** هەر هاونیشتیمانییەک ئاگاداربێت لە بوونی شوێنەوارێک، یان کەلەپوورێکی گوازراوە یان نەگوازراوە، یاخود زانیاری لەبارەیەوە هەبێت، دەبێت لە ماوەی کەمتر لە (٢٤) بیست و چوار کاتژمێر لە ڕێکەوتی ئاگاداربوونی یان پێزانینی، نزیکترین لایەنی فەرمی ئاگاداربکاتەوە، پێویستە لەسەر لایەنی ئاگادارکراوەش، کە لە ماوەی (٤٨) چل و هەشت کاتژمێردا زانیارییەکان بگەیەنێتە بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکان.

## بەشی دووەم

## شوێنەوار و کەلەپوورە نەگوازراوەکان

**ماددەی (٦):**

**یەکەم:** پێویستە بەڕێوەبەرایەتی گشتی و بەڕێوەبەرایەتییەکان تۆمارێکی کاغەزی و ئەلیکترۆنی تایبەت بە تۆمارکردنی بینا و باڵەخانە و ناوچە شوێنەواریی و کەلەپوورییەکان هەبێت، و ئەو زانیاری و بەڵگەنامانەی کە پەیوەندیدارن پێیانەوە، و ئەو مافی پەیوەندی هاوسێیەتیەی (حقوق الارتفاق) لە سەر موڵك و ماڵە نەگوازراوەکانی دەوروبەریان هەیانە تێیدا تۆمار بکرێت، و تۆمارنامەکە لە ڕۆژنامەی فەرمیدا بڵاوبکرێتەوە.

**دووەم:** مافەکانی پەیوەندی هاوسێیەتی، لەلایەن لیژنەی هونەری دیاری دەکرێت، بریتییە لە جێگیرکردنی پشتێنەیەک لە چواردەوری شوێنە شوێنەواریی و کەلەپوورییەکان، لەگەڵ ڕەخساندنی ڕێگا و ڕێڕەوی گەیشتن پێیان، بەمەرجێک شوێن و ناوچە شوێنەواریی و کەلەپوورییەکان پارێزراوبن.

**سێیەم:** ئەگەر پێشتر شوێنەوار تۆمارکرابێت و مافی پەیوەندی هاوسێیەتی لەسەر موڵك و ماڵە نەگوازراوەکانی دەوروبەری دیاری نەکرابن، ئەوکات دەبێت بەپێی یاسا دەستنیشان بکرێن.

**چوارەم:** جۆری ئەو بینایەی دەکەوێتە دەوروبەری شوێنە شوێنەواریی و کەلەپوورییەکان، ئەگەر نوێبێت یان نوێبکرێتەوە، لە ڕووی شێواز و بەرزی و ڕەنگی ڕووکارەکەیەوە بە شێوەیەك دیاری دەکرێت کە لەگەڵ شوێنە شوێنەواریی و کەلەپووریەکانی تەنیشتیدا بگونجێت، ئەمەش بە هەماهەنگی لە نێوان بەڕێوەبەرایەتی گشتی و بەڕێوەبەرایەتییەکان و لایەنی پەیوەندیدار جێبەجێ دەکرێت.

**ماددەی (٧):**

**یەکەم:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی، پاڵپشت بە یاسای بە موڵککردن (استملاک)ی بەرکار لە هەرێم، مافی بە موڵککردنی ئەو زەوی و موڵکە نەگوازراوانەی هەیە کە شوێنەواریی یان کەلەپوورین، بەرامبەر بە قەرەبوویەکی دادپەروەرانە.

**دووەم:** دەبێت بەڕێوەبەرایەتی گشتی لە ڕێگای بەڕێوەبەرایەتییەکان، شوێن و ناوچە و گەڕەکە شوێنەواریی و کەلەپوورییەکان و ناوچە پارێزراو و قەدەغەکراوەکان بپارێزێت، هەرکات ئەو جێگایانە مەترسی و هەڕەشەی لەناوبردنیان لەسەربێت.

**ماددەی (٨):**

**یەکەم:** هەموو ناوچە شوێنەواریی و کەلەپوورییەکان، بەناوی موڵکی گشتییەوە تۆماردەکرێن و بۆ مەبەستی شوێنەواریی تەرخاندەکرێن.

**دووەم:** ئەو شوێن و موڵکانەی کەلەپوورین، دەکرێت بە موڵکی خاوەنەکانیان بمێننەوە، بەڵام نابێت هیچ گۆڕانکارییەکی تێدا ئەنجامبدرێت، زیانیان پێبگەیەندرێت لەکاتی نۆژەنکردنەوە یان هەر کارێکی تردا و لە ژێر چاودێری و ڕێنمایی بەڕێوەبەرایەتی گشتی و بەڕێوەبەرایەتییەکان لایەنە کەلەپوورییەکەیان دەپارێزرێت.

**ماددەی (٩):**

**یەکەم:** لە کاتی بەکارهێنان و دابەشکردنی زەوی و شوێنەکانی موڵکی دەوڵەت و کەسانی سروشتی یان مەعنەویدا، بۆ دروستکردنی خانوو و هەر بینایەکی تر، یان گۆڕینی سیمای خانوو و باڵەخانەکان، لەو شوێنانەدا کە شوێنەواریی و کەلەپووریی و ناوچەی پارێزراون، پێویستە هەماهەنگی و ڕەزامەندی بەڕێوەبەرایەتییەکان یان بەڕێوەبەرایەتی گشتی هەبێت، و لە لەلایەن لیژنەی هونەرییەوە و بە ڕەچاوکردنی ئاستی نزیکی و دوورییان لە شوێنە شوێنەواریی و کەلەپوورییەکانەوە، چۆنییەتی کارکردن لەو شوێنانەدا دەستنیشان دەکرێت.

**دووەم:** لەکاتی بوونی هەر بەربەستێک لە جێبەجێکردنی هەر پرۆژەیەکدا، لەوانەی کە لە بڕگەی (یەکەم)ی ئەم ماددەیەدا هاتوون، بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکان لەسەر ئەرکی لایەنی جێبەجێکاری پرۆژەکە، کاری بەدواگەڕان و هەڵکۆڵین، بە لەبەرچاوگرتنی ماوەی جێبەجێکردنی پرۆژەکە، لە ماوەیەکی گونجاو بۆ گەڕانی زانستی ورد، ئەنجامدەدات، و تێچووی گەڕانەکە لە کۆی تێچووەکانی پرۆژەکەدا دیاری دەکرێت.

**ماددەی (١٠):**

**یەکەم:** سەرجەم شوێن و ناوچە ئایینیەکان، کە شوێنەواریی یان کەلەپوورین، موڵک وماڵی دەوڵەت بن، یان تایبەت، یاخود وەقف، بۆ هەمان مەبەست بەکاردەهێنرێن .

**دووەم:** نابێت شوێن و ناوچە ئایینیەکان لەکاتی نۆژەنکردن، یان دەستکاریکردن، یاخود هەر گۆڕانکارییەک، زیانیان پێبگەیەندرێت و دەبێت بەڕەچاوکردن و پاراستنی لایەنە شوێنەواریی و کەلەپوورییەکەی، لە ژێر چاودێری و ڕێنمایی بەڕێوەبەرایەتی گشتییدا بن.

## بەشی سێیەم
## شوێنەوار و کەلەپوورە گوازراوەکان

**ماددەی (١١):**

بەڕێوەبەرایەتی گشتی یا بەڕێوەبەرایەتی ئەم تۆمارانە دەگرێتە دەست:-

**یەکەم:** تۆماری تۆمارکردنی ئەو شوێنەوارە گوازراوانەی هاووڵاتیان بە ڕێکەوت دۆزیویانەتەوە.

**دووەم:** تۆماری تۆمارکردنی ئەو کەل و پەل و کەرەستە کەلەپوورییی و شوێنەوارییانەی کە لەو شوێنانەدا هەن کە لە ماددەی (١٠)دا دەقنووسکراون، و پێدانی بەڵگەنامەیەکی تایبەت بە خاوەنەکانیان، بەمەرجی چاودێریکردنی بەردەوامی شوێنەکان لەلایەن بەڕێوەبەرایەتییەکان و بەڕێوەبەرایەتی گشتی.

**ماددەی (١٢):**

**یەکەم:** کەسانی سروشتی و مەعنەویی بۆیان نییە شوێنەواری گوازراوەیان لابێت و دەبێت لە ماوەی (٩٠) نەوەد ڕۆژ، لەڕێکەوتی جێبەجێکردنی حوکمەکانی ئەم یاسایەوە، ڕادەستی بەڕێوەبەرایەتییەکان یان بەڕێوەبەرایەتی گشتی بکەنەوە.

**دووەم:** پێویستە خاوەن یان دەستداری (حائز) پارچەی کەلەپووری و دەستنووس، لە ماوەی (٩٠) نەوەد ڕۆژ لەرێکەوتی جێبەجێکردنی حوکمەکانی ئەم یاسایەوە، ئاگاداری بەڕێوەبەرایەتییەکان یان بەڕێوەبەرایەتی گشتی بکاتەوە، بۆ ئەوەی تۆماربکرێت و سەرپەرشتی هاوبەش بکرێت.

**سێیەم:** پاڵپشت بە ڕێکارە یاساییەکان، خاوەنی پارچەی کەلەپووریی یاخود دەستنووسەکان، کە لە برگەی (دووەم)ی ئەم ماددەیەدا ئاماژەیان پێکراوە، بەرپرسن لە ونبوون و تێکچوونی پارچەکان .

**ماددەی (١٣):**

**یەکەم:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی دەتوانێت بڕیاری لێسەندنەوەی مافی خاوەنداریێتی هەر پارچەیەکی کەلەپووریی یان دەستنووس بدات، لەوانەی کە پێشتر تۆمار کراوە و لای خاوەنەکەیەتی، بەرامبەر بەقەرەبوویەکی دادپەروەرانەی خەملێنراو لەلایەن لیژنەی هونەرییەوە.

**دووەم:** مافی بڵاوکردنەوەی زانیاری لەسەر پارچەی کەلەپووریی یان دەستنووس، تەنها بە ڕەزامەندی بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکان دەبێت.

**ماددەی (١٤):**

**یەکەم:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی دەتوانێت بە ڕەزامەندی وەزیر و بە هەماهەنگی لەگەڵ دامەزراوە ئیتحادییەکان، بە مەبەستی تویژینەوەی زانستی و نۆژەنکردنەوە، بۆ دەوڵەمەندکردنی مۆزەخانەکانی هەرێم یان خستنەڕووی کاتی، شوێنەوار و کەلەپوورە گوازراوەکان بهێنێتە ناوەوەی هەرێم.

**دووەم:** هەرکەسێک بە پشت بەستن بە یاسا، هەر شوێنەوارێکی گوازراوە یان پارچەیەکی کەلەپووری بهێنێتە ناو هەرێم، پێویستە مۆڵەت لە وەزیر وەربگرێت.

**سێیەم:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی لە ڕێگای لیژنەی هونەرییەوە، بەدواداچوون و لێکۆڵینەوە بۆ ئەو شوێنەوار و کەلەپوورە گوازراوانە دەکات، کە لە دەرەوە هێنراونەتە ناو هەرێم، ئەگەر سەلمێندرا شوێنەوارین و لە وولاتی خاوەنداری خۆیان بە شێوەیەکی نایاسایی براونەتە دەرەوەی وولات، ئەوکات دەستی بەسەردا دەگیرێت و بە ڕەچاوکردنی مەرجی مامەڵەی هاوشێوە بۆ وولاتە ڕەسەنەکەی دەگەڕێندرێتەوە.

**ماددەی (١٥):**

وەزیر دەتوانێت بە ڕەزامەندی سەرۆکی ئەنجوومەنی وەزیران، بە هەماهەنگی لەگەڵ دامەزراوە ئیتحادییەکان:-

**یەکەم:** بۆ مەبەستی توێژینەوەی زانستی، یان نۆژەنکردنەوە، یان خستنەڕووی کاتی، شوێنەوار و کەلەپوورە گوازراوەکان بنێرێتە دەرەوەی هەرێم.

**دووەم:** ئەو شوێنەوار یان کەلەپوورە گوازراوانەی هاوشێوەکانیان لە هەرێم دا هەیە، بۆ مەبەستی بەدیهێنانی توێژینەوە و سوودی زانستی، یان مێژوویی، یان هاوکاریکردن و دەوڵەمەندکردنی مۆزەخانەکانی هەرێم، لەگەڵ مۆزەخانە و زانکۆ و پەیمانگە و دامەزراوە زانستییەکانی دەرەوەی هەرێمدا، ئاڵوگۆڕیان پێبکات.

## بەشی چوارەم
## کاری شوێنەواریی و کەلەپووریی و گەڕان و ڕووپێوی و هەڵکۆڵین و نۆژەنکردنەوە

**ماددەی (١٦)**

**یەکەم:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی تایبەتمەندە بەکاری شوێنەواریی و کەلەپووریی لە هەرێم.

**دووەم:** هیچ کەس و لایەنێک بۆی نیە کاری شوێنەواریی یان کەلەپووریی لە هەرێم ئەنجام بدات، تەنانەت لەسەر زەوی و موڵکی خۆشی بێت، تەنها بە مۆڵەتی بەڕێوەبەرایەتی گشتی نەبێت.

**سێیەم:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی بۆی هەیە ڕێگا بە پسپۆران و دام و دەزگا زانستی و زانکۆ و پەیمانگەکانی ناوخۆ و بیانییەکان بدات بۆ مەبەستی کاری شوێنەواریی و کەلەپووریی، لە بواری شوێنەوار و کەلەپووردا، ئەمەش دوای دڵنیابوونەوە لە توانا و لێهاتوویی زانستی و دارایی ئەو لایەنانە.

**ماددەی (١٧)**

**یەکەم:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی لەو زەوی و شوێنانەی کە موڵکی دەوڵەت یان کەسانی سروشتی و مەعنەوین، و ناوچەی شوێنەواریی یان کەلەپووریی لەخۆدەگرن، کاری شوێنەواریی و کەلەپووریی ئەنجام دەدات.

**دووەم:**

١- ئەو زەوی و شوێنانەی کاری شوێنەواریی یان کەلەپووریبیان تێدا ئەنجامدراوە ، ئەگەر دەرکەوت شوێنەواریی و کەلەپووریی نین، دەگەڕێندرێنەوە بۆ دۆخی پێش ئەنجامدانی ئەو کارانەی تێیاندا کراون.

٢- ئەگەر ئەو شوێن و زەوییانەی ئاماژەیان پێکراوە، موڵکی کەسانی سروشتی یان مەعنەوی بوون و لە ئەنجامی گەڕان و ڕووپێوی و هەڵکۆڵین زیانمەندبوون، ئەوا پاڵپشت بە خەملاندنی بەڕێوەبەرایەتی گشتی و بە ڕەزامەندی هەردوولا، یان لە ڕێگای دادگاوە، قەرەبووی زیانەکانیان دەکرێتەوە.

**سێیەم:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکان ماوەی کاری شوێنەواریی و کەلەپووریی دیاریدەکەن و دەکرێت ماوەکە درێژبکرێتەوە.

**چوارەم:** هەموو ئەوانەی کاری شوێنەواریی و کەلەپووریی ئەنجام دەدەن ، پشت بەو توێژینەوە و کارانە دەبەستن کە لە پێشتردا لەلایەن شوێنەوارناسانی ناوخۆیی و بیانییەوە ، لە هەمان شوێن، یان دەوروبەری ، یان نزیکی شوێنی دەستنیشانکراو بۆ کارکردن ، ئەنجامدراون.

**پێنجەم:** لە کاتی گەڕان و رووپێوی و هەڵکۆڵیندا، کە پارچەی شوێنەواریی یان کەلەپووریی دەدۆزرێتەوە، بەپێی سنووری جوگرافیای شوێنی کارکردن، پارچە دۆزراوەکان دەگەڕێندرێنەوە بۆ مۆزەخانەی ئەو شارە، یان ئەو شوێنەی کاری تێدا دەکرێت .

**شەشەم:** هەر شوێنەوارناسێک یان کارمەندێکی بواری شوێنەوارناسی لە زانکۆ و پەیمانگەکانی هەرێمدا ، بۆ مەبەستی زانستی و ئەنجامدانی توێژینەوە و کاری شوێنەواریی ، دەتوانێت سەردانی ناوچە شوێنەواریی و کەلەپوورییەکان بکات، بەمەرجێک پشتگیری لایەنە ئەکادیمییەکەی هەبێت و بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکان ئاگاداربکاتەوە.

**ماددەی (١٨)**

لیژنەی کاری شوێنەواریی و کەلەپووریی لەلایەن بەڕێوەبەرایەتی گشتی و بەڕێوەبەرایەتییەکان بەم شێوەیە پێکدەهێنرێت:-

**یەکەم:** سەرۆکی لیژنە، یان نێردە، مەرجە پسپۆڕێکی شوێنەواریی شارەزا و خاوەن ئەزموون بێت.

**دووەم:** دەبێت ئەندامانی لیژنەکانی کاری شوێنەواریی و کەلەپووریی بەپێی پێویست شوێنەوارناس بن، و دەکرێت بە پێی پێویستی ئەو ناوچەیەی کاری تێدا دەکرێت چەند پسپۆڕییەکی دیکەش ئەندام بن .

**سێیەم:** لەکاتی کارکردندا لەگەڵ تیمی مۆڵەت پێدراو، پێویستە لانیکەم دوو شوێنەوارناس کە کارمەندی بەڕێوەبەرایەتییەکان یان بەڕێوەبەرایەتی گشتی بن، وەک نوێنەر و ئەندام کاربکەن، و مافی زانستی تەواویان هەبێت لە نووسینی ڕاپۆرت و بڵاوکردنەوەی توێژینەوە و بەشداریکردنی کۆڕ و کۆنفرانسدا، لە ناوەوە و دەرەوەی هەرێم، بەرپرسیش دەبن بەرامبەر هەر کەموکوڕییەک لە کارکردندا ئەگەر بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکانی لێ ئاگادارنەکەنەوە.

**ماددەی (١٩):**

ئەو لایەنانەی داوای کارکردن لە بواری شوێنەواریی و کەلەپووریدا دەکەن، پابەند بن بە:-

**یەکەم:** پێشکەشکردنی داواکارییەک بە بەڕێوەبەرایەتییەکان بۆ مەبەستی کاری شوێنەواریی و کەلەپووریی، کە ئەمانەی خوارەوە لەخۆبگرێت:-

١- تایبەتمەندی و شارەزایی داواکاران و توانای داراییان.

٢- زانیاری لەسەر ئەندامانی تیمی پێشکەشکاری داواکە و ڕەچاوکردنی لایەنی زانستی و پسپۆڕییان.

٣- داواکار لە لایەنێکی زانستی باوەڕپێکراوی وەکو زانکۆ، پەیمانگا، یان دەزگایەکی شوێنەوارییەوە، ڕێگاپێدراوبێت.

٤- ئەگەر تیمی داواکار لە دەرەوەی عێراق بێت، پێویستە پشتگیری نوێنەرایەتی وڵاتەکەی لە هەرێم یان باڵیوزخانەکەی لە عێراق هەبێت .

٥- دیاریکردنی ژمارە و ئاستی ئەو کرێکارانەی لەگەڵیدا کاردەکەن، لەگەڵ توانا زانستییەکانیان.

٦- دابینکردنی پاسەوان بۆ شوێنەکە لە ماوەی کارکردندا.

٧- هەوڵدان بۆ دابینکردنی کورسی خوێندن و زەمالە بۆ فەرمانبەرانی شوێنەوارناسی لە سنووری بەڕێوەبەرایەتی گشتی.

**دووەم:**

١- پێشکەشکردنی نەخشەیەک، کە تێیدا سنووری شوێنی کارکردنەکە ڕوونبکاتەوە و ئاماژەش بکرێت بە ناوچە شوێنەوارییەکان.

٢-پێشکەشکردنی ڕاپۆرتێکی بەرنامەی کاری ساڵانە و ڕاپۆرتی گشتیش لە کۆتایی کارەکانی گرێبەستدا، دەدرێتە بەڕێوەبەرایەتی گشتی.

٣-پێویستە بۆ کارکردن سوود لە بەشەکانی شوێنەوارناسی لە هەرێم وەربگیرێت.

**ماددەی (٢٠):**

**یەکەم:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی، دوای پێشکەشکردنی داواکارییەکەی تیمی داواکار، پێداچوونەوە و وردبینی بۆ دەکەن و پاشان بڕیاری لەسەر دەدەن.

**دووەم:** داواکار گرێبەستێک لەگەڵ بەڕێوەبەرایەتی گشتییدا بۆ ماوەیەکی دیاریکراوی کارکردن ئەنجام دەدات، کە تێیدا ماف و پابەندبوونی هەردوولا دیاریدەکرێت و دواتر لەلایەن وەزیرەوە پەسەند دەکرێت.

**ماددەی (٢١):**

**یەکەم:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی و بەڕێوەبەرایەتییەکان، کاری بەدواداچوون و چاودێریکردنی تیمی مۆڵەتپێدراوی کاری شوێنەواریی و کەلەپووریی دەکەن.

**دووەم:** لەکاتی سەرپێچیکردنی یەکێک لە مەرجەکانی گرێبەستی کارکردنی لە کاری شوێنەواریی و کەلەپووریی، بەڕێوەبەرایەتی گشتی و بەڕێوەبەرایەتییەکان بە نووسراو ئاگاداری لایەنی بەرامبەر دەکەنەوە، بۆ لادانی سەرپێچییەکە لە ماوەیەکی گونجاو و دیاریکراودا.

**سێیەم:** ئەگەر لایەنی بەرامبەر سەرپێچییەکەی لانەبرد، لەسەر داواکاری بەڕێوەبەرایەتی گشتی، وەزیر گرێبەستەکە هەڵدەوەشێنێتەوە.

**ماددەی (٢٢):**

**یەکەم:** هەر کەل وپەلێکی شوێنەواریی یان کەلەپووریی لەسەر خاکی یان ژێر خاکی هەرێم بدۆزرێتەوە موڵکی دەوڵەتە.

**دووەم:** هەر کەل وپەلێکی شوێنەواریی یان کەلەپووریی دۆزرایەوە دەستبەجێ وێنەی دەگیرێت و تۆماردەکرێت و لە شوێنێکی گونجاو دەپارێزرێت.

**سێیەم:** بەبێ ڕەزامەندی نووسراوی بەڕێوەبەرایەتی گشتی و بەڕێوەبەرایەتییەکان، نابێت زانیاری لەسەر ئەو پارچە و شوێنانەی دۆزراونەتەوە بڵاوبکرێنەوە یان دەستکاریی بکرێن و مامەڵەیان پێوەبکرێت، چ لەناوەوەی هەرێم بێت، یان لە دەرەوە.

**چوارەم:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی و بەڕێوەبەرایەتییەکان بۆیان هەیە ئەمانەی خوارەوە بدەن بەو لایەنانەی کاری گەڕان و ڕووپێوی و هەڵکۆڵین دەکەن:

١- قاڵبی شوێنەوارە دۆزراوەکە بە وێنە و هێڵکاری و نەخشەکانییەوە.

٢- پارچەی گڵێنە و ماددە ئەندامی و خۆڵێنەکان، بەمەبەستی شیکردنەوە و لێکۆڵینەوە، بەمەرجێک لە ماوەیەکدا کە لە (١) یەک ساڵ تێپەڕ نەکات، دەرئەنجامی لێکۆڵینەوەکە پێشکەشی بەڕێوەبەرایەتی گشتی بکرێت.

٣- ئەو پارچانەی لە خاڵی (٢) ئەم بڕگەیەدا هاتوون، ڕاستەوخۆ لەژێر چاودێری بەڕێوەبەرایەتییەکان ڕەوانەی دەرەوە دەکرێن و لە باج و ڕسومات دەبەخشرێن.

**پێنجەم:** پێویستە لەسەر بەڕێوەبەرایەتی گشتی و بەڕێوەبەرایەتییەکان و تیمی مۆڵەتدراو، ساڵانە ئەنجامی وەرزی کارکردن ڕابگەیەنن.

## بەشی پێنجەم
## ڕێگاپێنەدراوەکان و سزاکان

**ماددەی (٢٣):**

ڕێگاپێنەدراوەکان:-

**یەکەم:** جگە لەوەی کە لەم یاسایەدا ڕێگەی پێدراوە، ڕەفتارپێکردن و تێکدانی شوێن و بینا و ناوچەی شوێنەواریی و شەقام و بازار و خانوو و گەڕەکە کەلەپوورییەکان و ناوچە پارێزراوەکان و پارچەی شوێنەواریی و کەلەپووریی، گوازراوە و نەگوازراوە، و شوێنە مێژووییەکان و دەستنووسەکان، قەدەغەیە.

**دووەم:** ئەو زەوی و شوێنەی شوێنەوار، کەلەپوور و شوێنە مێژووییەکانی تێدایە، تۆماری لە ڕۆژنامەی فەرمییدا بڵاوکرابێتەوە یان بڵاونەکرابێتەوە، خاوەنەکەی بۆی نییە دەستکاری ماددی بکات یان تێکیبدات یاخود گۆڕین لە ڕووکاری دەرەوەیدا بکات.

**سێیەم:** فرۆشتن و بازرگانی پێکردنی شوێنەوار و کەلەپوور قەدەغەیە.

**چوارەم:** نابێت پارچەی شوێنەواریی و کەلەپووریی لەبەری بگیرێتەوە، تەنها بە ڕەزامەندی بەڕێوەبەرایەتی گشتی نەبێت و ئامانجی لەبەرگرتنەوەکەش تەنها بۆ ڕاهێنان و توێژینەوەی زانستی، یان بۆ نیشاندان، یان بۆ فرۆشتن، یان بۆ ئاڵوگۆڕپێکردنیان دەبێت.

**پێنجەم:** نابێت هیچ مۆزەخانەیەکی شوێنەواریی تایبەت و گشتی موڵکی کەسی بن، و کردنەوەی مۆزەخانەی کەلەپووریی و سروشتیش پێویستە بە ڕەزامەندی بەڕێوەبەرایەتی گشتی بێت و لەژێر چاودێری ئەودا بێت.

**شەشەم:** بەبێ ڕەزامەندی بەڕێوەبەرایەتی گشتی، ڕێگانادرێت بە بەکارهێنانی ناو و ناونیشانی شوێنەواریی یان کەلەپووریی، لە شوێنە گشتی و بازرگانییەکاندا.

**ماددەی (٢٤):**

سزاکان:-

**یەکەم:** هەرکەسێک پارچەی شوێنەواریی یان کەلەپووریی یان دەستنووسی گوازراوەی تۆمارکراو یان تۆمارنەکراوی لابێت و لەماوەی (٩٠) نەوەد ڕۆژ لە ڕێکەوتی بەرکاربوونی ئەم یاسایە، ئاگاداری بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکان نەکاتەوە، یان ببێتە هۆی ونبوون یان لەناوچوونی ئەو پارچەیە، بە بەندکردن و پێبژاردن بە بڕی دوو هێندەی نرخی خەملێنراوی پارچە شوێنەواری یان کەلەپوورییەکە، سزادەدرێت.

**دووەم:**

١- هەرکەسێك شوێنەوارێک یان کەلوپەلی کەلەپووریی بدزێ، کە لە ژێر دەستی بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکاندا بێت، بە زیندانیکردن بۆ ماوەیەک کە لە (١٠) دە ساڵ زیاتر نەبێت سزادەدرێت، هەروەها بە پێبژاردنێک بەبڕی شەش هێندەی نرخی خەملێنراوی پارچە شوێنەواریی یان کەلەپوورییەکە، سەرەڕای گەڕاندنەوەی.

٢- ئەم بارانەی خوارەوە بە بارودۆخی توند ئەژماردەکرێت و ئەنجامدەرەکەی بە سزای زیندانی هەمیشەیی سزا دەدرێت:-

أ- ئەگەر پارچەی شوێنەواریی یان کەلەپووریی دزراو نەگەڕێندرایەوە.

ب- ئەگەر ئەنجامدەری تاوان یەکێک بوو لە ئەندامانی بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکان، یان ڕاسپێردراو بە پارێزگاریکردن لە شوێنەوار، یاخود ئەوانەی کاردەکەن لە بەڕێوەبردنیدا.

ج- ئەگەر تاوانەکە لەلایەن دوو کەس و زیاتر، بەبەکارهێنانی هێز و زۆرەملێیی، ئەنجامدرا.

**سێیەم:**

١- هەرکەسێک پارچەی شوێنەواریی بباتە دەرەوەی هەرێم، یان بەشداربێت لە بردنە دەرەوەیدا، بە زیندانیی هەمیشەیی سزادەدرێت.

٢- هەرکەسێک بە ئەنقەست کەلوپەلی کەلەپووریی بباتە دەرەوەی هەرێم، یان بەشداربێت لە بردنە دەرەوەی، بە بەندکردن کە لە (٣) سێ ساڵ زیاتر نەبێت و پێبژاردنێک بە بڕی (٣,٠٠٠,٠٠٠) سێ ملیۆن دینار سزادەدرێت.

**چوارەم:**

١- هەر کەسێک بەبێ ڕەزامەندیی نووسراوی بەڕێوەبەرایەتی، کاری گەڕان و رووپێوی و هەڵکۆڵین ئەنجامبدات، یان هەوڵی دۆزینەوەی شوێنەوار بدات، بە بەندکردن بۆ ماوەیەک کە لە (٣) سێ ساڵ کەمتر نەبێت، سزادەدرێت.

٢- ئەگەر کاری گەڕان و ڕووپێوی و هەڵکۆڵین، یان هەوڵدان بۆ دۆزینەوەی شوێنەوار، بووە هۆی گۆڕینی شوێنەوارەکە، دەبێت ئەنجامدەر قەرەبووی دوو هێندەی نرخی خەمڵێنراوی زیانەکە بکاتەوە و دەست بەسەر شوێنەوارە دەرهێنراوەکە و کەلوپەلەکانیشدا دەگیرێت.

٣- دەبێت تاوانبار لەسەر خەرجی تایبەتی خۆی، بارەکە بۆ دۆخی ئاسایی بگەڕێنێتەوە .

٤- ئەگەر تاوانبار فەرمانبەری بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکان بێت، بە زیندانیکردن بۆ ماوەیەک کە لە (١٥) پازدە ساڵ زیاتر نەبێت، سزادەدرێت.

**پێنجەم:**

١- هەرکەسێک بازرگانی بە کەلوپەل و پارچەی شوێنەواریی یان کەلەپوورییەوە بکات، دەست بەسەر کەلوپەلەکاندا دەگیرێت و بە زیندانیکردن بۆ ماوەیەک کە لە (١٠) دە ساڵ زیاتر نەبێت سزادەدرێت، سەرەڕای پێبژاردنێک بە بڕی (١٠,٠٠٠,٠٠٠) دە ملیۆن دینار، ئەگەر ئەنجامدەری تاوانەکە فەرمانبەری بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکان بێت، ئەوا بە هەمان ماوەی ساڵ بە زیندانیکردن سزادەدرێت، سەرەڕای پێبژاردنێک بە بڕی (٢٠,٠٠٠,٠٠٠) بیست ملیۆن دینار.

٢- هەرکەس بەبێ ڕەزامەندی بەڕێوەبەرایەتی گشتی، بازرگانی بە کەلوپەل و پارچەی شوێنەواریی یان کەلەپوورییەوە بکات، چ ساختەکراو، یان لاساییکراوە بێت، ئەوا دەست بەسەر کەلوپەلەکاندا دەگیرێت و بە بەندکردن بۆ ماوەیەک کە لە (٣) سێ ساڵ زیاتر نەبێت سزادەدرێت، سەرەڕای پێبژاردنێک بە بڕی (٢,٠٠٠,٠٠٠) دوو ملیۆن دینار، ئەگەر ئەنجامدەری تاوانەکە کارمەندی بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکان بێت، بە هەمان ماوەی ساڵ بە بەندکردن سزادەدرێت سەرەڕای پێبژاردنێک بە بڕی (٦,٠٠٠,٠٠٠) شەش ملیۆن دینار.

**شەشەم:** هەر کەسێک زێدەڕۆیی بکاتە سەر خانوویەک، باڵەخانەیەک، گەڕەکێک، یان هەر شوێنێکی تری شوێنەواریی یان کەلەپووریی، بڵاوکراوە لە ڕۆژنامەی فەرمی، چ بە تێکدان، گۆڕینی سیما یان گۆڕینی ئەو مەبەستەی کە بۆی تەرخانکراوە، بە زیندانیکردن بۆ ماوەیەک کە لە (١٠) دە ساڵ زیاتر نەبێت سزادەدرێت، و پابەندیش دەکرێت لەسەر خەرجی خۆی زیادەڕۆییەکە بگەڕێنێتەوە بۆ دۆخی پێشتر.

## بەشی شەشەم
## حوکمە گشتی و کۆتاییەکان

**ماددەی (٢٥):**

بۆجێبەجێکردنی حوکمەکانی ماددەی (١٤ و ١٥)ی ئەم یاسایە، سوود لە کارمەند و پسپۆرانی بواری زانستی شوێنەوارناس لە خاڵ و دەروازە سنوورییەکان وەردەگیرێت.

**ماددەی (٢٦):**

**یەکەم:** بەڕێوەبەر و بەرپرسی مۆزەخانەکان و بنکەکانی شار و شارۆچکەکان دەبێت شوێنەوارناس بن، و تەنها بۆیان هەیە (٤) چوار ساڵ لەو پۆستەدا کاربکەن و دەکرێت (٤) چوار ساڵی تر ماوەی کارکردنیان درێژبکرێتەوە .

**دووەم:** سەرۆکایەتیی و بەڕێوەبردنی کاری شوێنەواریی و کەلەپووریی لە پڕۆژەکان و کۆمسیۆنەکان و ناوچەکاندا دەبێت بە کەسانی شوێنەوارناس بسپێردرێت.

**ماددەی (٢٧):**

ئەرکەکانی لیژنەی هونەری:-

**یەکەم:** بۆ دیاریکردنی هەر کەلوپەلێک و پارچەیەکی شوێنەواریی و کەلەپووریی، کە ڕەسەنە یان ساختەیە، بڕیار و ڕاسپاردەی لیژنەی هونەری یەکلاکەرەوە دەبێت.

**دووەم:** خەمڵاندنی بڕی قەرەبووی ماددی ئەو زیانانەی بەر شوێنەوار، یان کەلوپەلە شوێنەواریی و کەلەپوورییەکان دەکەون، بەهای دارایی دەبێت، هاوکات پێویستە زیانە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی ناو کۆمەڵگەش کە لەم شوێنانە کەوتوون دیاری بکرێت.

**سێیەم:** دیاریکردنی نرخی هەر پارچەیەکی شوێنەواریی یان کەلەپووریی کە پێشکەشی بەڕێوەبەرایەتی گشتی یان بەڕێوەبەرایەتییەکان دەکرێ.

**چوارەم:** دیاریکردنی بڕی پاداشت بۆ هەر کەسێک کە شوێنەوار یان کەلەپوور دەدۆزێتەوە، یان زانیاری دەدات بۆ دۆزینەوەی.

**ماددەی (٢٨):**

**یەکەم:** ڕێژەی (٥٠٪) پەنجا لە سەدی داهاتی گشتیی شوێنەوار، بۆ گەشەپێدانی بواری شوێنەواری و کەلەپووریی تەرخاندەکرێت.

**دووەم:** پێویستە لە بوودجەی گشتییدا، بوودجەیەکی ساڵانە بۆ کاروباری شوێنەوار و کەلەپوور تەرخان بکرێت.

**ماددەی (٢٩):**

لەکاتی پێویستدا، وەزیر لە ڕێگای ئەنجومەنی وەزیرانەوە، هەماهەنگی لەگەڵ دامەزراوە ئیتیحادییەکانی تایبەت بە شوێنەوار و کەلەپوور دەکات.

**ماددەی (٣٠):**

وەزیر ڕێنمایی پێویست بۆ ئاسان جێبەجێکردنی حوکمەکانی ئەم یاسایە دەردەکات.

**ماددەی (٣١):**

پێویستە ئەنجومەنی وەزیران و لایەنە پەیوەندیدارەکان، حوکمەکانی ئەم یاسایە جێبەجێ بکەن.

**ماددەی (٣٢):**

یاسای شوێنەواری عێراقی، ژمارە (٥٩)ی ساڵی ١٩٣٦ی کارپێکراو لە هەرێم کاری پێناکرێت.

**ماددەی (٣٣):**

کار بە هیچ یاسا و بڕیارێک ناکرێت، کە لەگەڵ حوکمەکانی ئەم یاسایەدا ناکۆک بێت.

**ماددەی (٣٤):**

ئەم یاسایە، لە ڕێکەوتی بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامەی فەرمیی (وەقایعی کوردستان)دا، جێبەجێدەکرێت.

**هۆیەکانی دەرچواندن**

شووێنەوار و کەلەپوور و شوێنە مێژووییەکان، سامانی نیشتیمانی و میراتێکی ڕۆشنبیری و زانستی و ناسنامەی شارستانیەتی مرۆڤایەتی گەلی کوردستانن، لە پێناو بەڕێوەبردن و پاراستن و ڕێگریکردن لە بازرگانی پێکردن و لەناوچوون و بە گەشتیاریکردنی لە هەرێمی کوردستان - عێراقدا، ئەم یاسایە دەرچوێندرا.

**نێچیرڤان بارزانی**
**سەرۆکی هەرێمی کوردستان**

**هەولێر**
**٢٠٢١/٦/٢٧**

**بەناوی خودای بەخشندەو میهرەبان**

**بەناوی گەلەوە**
**پەرلەمانی کوردستان – عێراق**
**ژمارە بڕیار : ٧**
**مێژووی بڕیار: ٢٠٢١/٦/٢٨**

**بڕیاری ژمارە (٧)ی ساڵی ٢٠٢١**

پاڵپشت بەحوکمی بڕگەی ( چوارەم )ی ماددەی (٧) لە پەیرەوی ناوخۆی پەرلەمانی کوردستان – عێراق ، پەرلەمانی کوردستان لە دانیشتنی ئاسایی ژمارە (١٦) ڕۆژی ٢٠٢١/٦/٢٨ ئەم بڕیاری خوارەوەیدا :

**یەکەم:** خولی بەهارەی ساڵی سێیەم لە خولی هەڵبژاردنی پێنجەمی پەرلەمانی کوردستان – عێراق کە لە ٢٠٢١/٦/٣٠ کۆتایی پێدێت ، درێژ دەکرێتەوە تا ٢٠٢١/٧/٣١ .

**دووەم:** ئەم بڕیارە لە رۆژی ٢٠٢١/٧/١ جێبەجێ دەکرێت و لە ڕۆژنامەی فەرمی (وە قایعی کوردستان )دا بڵاو دەکرێتەوە .

**د. ڕێواز فایق حسێن**
**سەرۆکی پەرلەمانی کوردستان –عێراق**

**وەزارەتی ئەوقاف وکاروباری ئایینی**
**ژمارە: (١٦٦١) لە ٢٠٢١/٦/٢٤**

پاڵپشت بە ماددەی (حەوتەم) لە یاسای وەزارەتی ئەوقاف وکاروباری ئایینی هەرێمی کوردستان ژمارە (١١)ی ساڵی ٢٠٠٧ ، ئەم ڕێنماییەی خوارەوەمان دەرکرد :

**ڕێنمایی ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢١**
**ڕێنمایی کردنەوەی حوجرەی فەقێیان**

**ماددەی (١):**

**بۆ کردنەوەی حوجرەی فەقێیان پێویستە ئەم مەرجانەی خوارەوە بێنە دی :**

**یەکەم:** داواکارییەك پێشکەش بکرێت بۆ وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی / بەشی حوجرەی فەقێیان ، لە ڕێگەی بەڕێوەبەراتی ئەوقافی پەیوەندار .

**دووەم:** دیاریکردنی ناو شوێنی حوجرە بە هەماهەنگی لەگەڵ بەڕێوەبەرایەتی ئەوقافی بەیوەندار .

**سێیەم:** وەرگرتنی مۆڵەتی تایبەت بە کردنەوەی حوجرەی فەقێیان لەلایەن بەشی حوجرەی فەقێیان دوای وەرگرتنی ڕەزامەندی وەزیری ئەوقاف و کاروباری ئایینی .

**چوارەم:** لەکاتی پێشکەش کردنی داوای کردنەوەی حوجرە ، ژمارەی فەقێیەکان لە (١٠) فەقێ کەمتر نەبێت .

**ماددەی (٢):**

**هەر حوجرەیەك پێویستە بەڕێوەبەرێکی هەبێت کە ئەم مەرجانەی تێدابێت :**

**یەکەم:** بە لایەنی کەم دەرچووی خوێندنی (بەکالۆریۆس)ی زانستە ئیسلامییەکان بێت و خزمەتی لە (٥) پێنج ساڵ کەمتر نەبێت لە بواری خۆیدا .

**دووەم:** دەبێت بەڕێوەبەری حوجرە (CV) زانیاری تەواوی خۆی پێشکەش بکات بۆ بەشی حوجرەی فەقێیان .

**سێیەم:** پشتگیری بکرێت بۆ توانای وانە ووتنەوە لەلایەن ئەنجومەنی زانستی وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی .

**چوارەم:** فەرمانی بۆ دەربکرێت تایبەت بە ڕەزامەندی وانە ووتنەوەی لەلایەن بەشی حوجرەی فەقێیان.

**ماددەی (٣):**

**ئەو مامۆستایانەی وانە دەڵێنەوە لە حوجرەی فەقێیان پێویستە ئەم مەرجانەی خوارەوەیان هەبێت:**

**یەکەم:** هەڵگری بڕوانامەی بەکالۆریۆس بن .

**دووەم :** (CV)زانیاری باری کەسی تەواوی خۆیان پێشکەش بکەن بۆ بەشی حوجرەی فەقێیان .

**سێیەم :** ڕەزامەندی وەربگرێت بۆ وانە ووتنەوە لە لایەن بەشی حوجرەی فەقێیان .

**چوارەم :** ناوبانگی باشی هەبێت .

**ماددەی (٤):**

**ئەو شوێنەی بۆ حوجرەی فەقێیان دیاری دەکرێت پێویستە ئەم مەرجانەی خوارەوەی تێدابێت :**

**یەکەم :** رووبەری حوجرە لە (٣٠٠)م٢ کەمتر نەبێت بە شێوەیەك ژووری پێویستی هەبێت بۆ وانە ووتنەوە وخوێندن وحەوانەوە وخواردن دروستکردن و پێداویستیەکانی تر .

**دووەم :** تابلۆیەك بەناوی حوجرەکە لەگەڵ ژمارە و رێکەوتی مۆڵەت پێدانەکەی هەڵبواسرێت ، بەم شێوەیەی خوارەوە :

**حکومەتی هەرێمی کوردستان**

**وەزارەتی ئەوقاف وکاروباری ئایینی**

**بەڕێوەبەرایەتی گشتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی.........**

**ژمارەی و رێکەوتی مۆڵەت........**

**ماددەی (٥):**

**یەکەم** : هەر فەقێیەك لە حوجرەی وەردەگیرێت پێویستە تەمەنی لە (١٢) دوانزە ساڵ کەمتر نەبێت و لە (١٥) پازدە ساڵ زیاتر نەبێت .

**دووەم :** ماوەی خوێندنی فەقێ (٦) شەش ساڵ دەبێت .

**سێیەم :** هیچ فەقێیەك تاقیکردنەوەی یەکسانکردنی بڕوانامەی زانستی بەشەشی ئامادەیی ئیسلامی لەلایەن ئەنجومەنی زانستی وەزارەتمان یان تەمهیدی بۆ ناکرێت ئەگەر تەمەنی لە (١٨) هەژدە ساڵ کەمتر بێت.

**چوارەم:** لەسەر فەقێ پێویستە ساڵانە بەشداری بکات لە خولی بە هێزکردن ، وەك خولی (کۆمپیوتەر، زمانی ئینگلیزی و گەشەپێدانی مرۆیی ویان هەر زانستێکی تر کە سوود بەخش بێت بۆ فەقێ) کە لە لایەن حوجرەکان ئەنجام دەدرێن دوای ڕەزامەندی وەزارەتی ئەوقاف وکاروباری ئایینی .

**ماددەی (٦):**

**یەکەم :** پێویستە حوجرەکان پابەند بن بەو مەنهەجەی کە لەم ڕێنماییە دیاریکراوە .

**دووەم :** تاقیکردنەوەی یەکسانکردنی بڕوانامەی زانستی (تعديل الشهادة) کە لەلایەن ئەنجومەنی زانستی ئەنجام دەدرێت بەهەمان مەنهەجی حوجرەی فەقێیان دەبێت .

**سێیەم :** شێوازی تاقیکردنەوەی حوجرە لەلایەن بەشی حوجرەی فەقێیان دەستنیشان دەکرێت .

**ماددەی (٧):**

**یەکەم :** وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی هەڵدەستێ بە دابینکردنی بودجەیەکی ساڵانە بۆ خزمەتی حوجرەکانی فەقێیان پاش ڕەزامەندی وەزارەتی دارایی وئابوری ، و لە کاتی نەبوونی ئەم بودجەیە وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی هەڵدەستی بە ڕاسپاردنی خێرخوازان بۆ دابینکردنی .

**دووەم :** لە کاتی وەرگرتنی هەر یارمەتییەك لەلایەن خێرخوازانەوە پێویستە بێ مەرج بێت ولایەنی پەیوەندیدار و وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی ئاگادار بکرێتەوە .

**سێیەم :** پێویستە هەموو حوجرەیەك تۆماری دارایی هەبێت ، کە بریتی بێت لە داهات وخەرجی و شیاوی وودربینی بێت وساڵانە ڕەوانەی وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی بکرێت .

**ماددەی (٨):**

**یەکەم :** پێویستە ئیدارەی حوجرە تۆماری هەبێت بۆ مامۆستایان .

**دووەم :** پێویستە ئیدارەی حوجرە تۆماری هەبێت بۆ کەل و پەل وتۆماری نمرەکان .

**سێیەم :** پێویستە ئیدارەی حوجرە ساڵانە دەفتەری تۆمار تاقیکردنەوەکانی فەقێیانی هەبێت .

**چوارەم:** پێویستە هەر حوجرەیەك مۆری تایبەتی بەخۆی هەبێت پاش ڕەزامەندی وەزارەتی ئەوقاف وکاروباری ئایینی .

**پێنجەم:** بەشی حوجرەی فەقێیان لە وەزارەتی ئەوقاف وکاروباری ئایینی هەڵدەستێ بە ڕێکخستنی (بڕوانامەی دیواری) بۆ هەر فەقێیەك کە بڕوانامەی (تعديل الشهادة) بە دەستهێنا بێ.

**شەشەم :** لەلایەن بەرەێوەبەرایەتی حوجرەی فەقێیان ناسنامە (هويە) بۆ بەڕێوەبەران و مامۆستایان و فەقێیان دروست دەکرێت .

**ماددەی (٩):**

**یەکەم :** ئەنجومەنی زانستی لە وەزارەتی ئەوقاف وکاروباری ئایینی هەڵدەستی بە تاقیکردنەوەی (تعديل الشهادة) بۆ هەڵگرانی بڕوانامەی زانستی کە لەلایەن مامۆستایانی حوجرەوە دەبەخشرێتە فەقێ ، و دەرچووی ئەم تاقیکردنەوەیە (تعديل) بە بڕوانامەی (شەشەمی ئامادەیی قوتابخانە ئیسلامییەکان) دەکرێ بەپێی بڕیاری پەرلەمانی کوردستان ژمارە (٢٣) لە ڕێکەوتی ١٩٩٤/١٠/٩.

**دووەم :** تاقیکردنەوەی (تعديل الشهادة) تاقیکردنەوەیەکی وەزارییە و هەموو ساڵێ یەك جار ئەنجام دەدرێ و لە دوو خولدا کۆتایی دێت .

**سێیەم :** تەنها ئەو کەسانە بۆیان هەیە تاقیکردنەوەی یەکسانکردن (تعديل الشهادة) ئەنجامبدەن کە ناویان لە بەشی حوجرەی فەقێیان تۆمار کراوە وەك فەقێ ، و پێویستە شەش ساڵی خوێندبێ لەحوجرە .

**چوارەم :** ڕێکەوتی تاقیکردنەوەکە لەلایەن بەڕێوەبەرایەتی مزگەوتەکان بەهەماهەنگی لەگەڵ بەشی حوجرەی فەقێیان پێشنیاز دەکرێ وفەرمانی وەزاری پێ دەردەچێت ، بەم شێوەیەی خوارەوە :

١- (تەمهیدی) لە مانگی نیسان.

٢- خولی یەکەم لە مانگی حوزیران .

٣- خولی دووەم لە مانگی ئەیلول .

**پێنجەم :** ئەنجـومەنی زانسـتی سـاڵانە لیـژنەی تـاقیکرنەوەی تـایبەت پێـك دەهێنیـت لە دەرەوەی ئەنجومەنی زانستی بۆ پسپۆریە تایبەتەکان لە لیژنەی تاقیکردنەوەی ئەزموونەکان .

**شەشەم :** پێویسـتە نـاوی فەقێیەکـان لەلایەن بەشـی حـوجرەی فەقێیـان ووردبینـی بکرێـت و پاشـان بەرزبکرێتەوە بۆ ئەنجومەنی زانستی .

**ماددەی (١٠):**

**یەکەم :** وەزارەتی ئەوقاف وکاروباری ئایینی ساڵانە هەڵدەستی بە سازدانی ئاهەنگی دەرچـوون بـۆ دەرچووانی حوجرەکانی فەقێیان لە کوردستان لە رۆژێکی تـایبەت کە خـۆی دیـاری دەکـات ، و دەرچووی ساڵانەی سەرجەم حوجرەکان لەم بۆنەیە بڕوانامەی دەرچوونیان پێدەدرێ .

**دووەم :** سەرپەرشـتیاری دیـاری کـراو هەڵدەسـتی بە بەدواداچـوونی حوجرەکـانی فەقێیـان لە رووی زانستی وکارگێرییەوە .

**ماددەی (١١):**

پڕۆگرامی خوێندنی حوجرەی فەقێیان کە لە پاشکۆی ئەم ڕێنماییەدا هاتووە بەشێکی دانەبڕاوە لەم ڕێنماییە .

**ماددەی (١٢):**

ئەم ڕێنماییە لە رۆژی بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردستان) جێبەجێ دەکرێت .

**د. پشتیوان صادق عبدالله**
**وەزیری ئەوقاف و کاروباری ئایینی**

## پرۆگرامی خوێندنی حوجرەی فەقێیان

خوێندنی فەقێیان لە حوجرە دەست پێدەکات بە خوێندنی قورئانی پیرۆز کۆتایی دێت بە بحث تخرج

| ز | کتابی خوێندن | دەقی مەنهەج | |
|---|---|---|---|
| ١ | ختم القران الكريم | القران الكريم | بخوێندرێ بۆ ماوەی (٢)ساڵ قۆناغی یەکەم |
| ٢ | احمد | لغة | |
| ٣ | عوامل جرجاني + بركوي + اجرومية | نحو | |
| ٤ | بناء + تصريف زنجاني | صرف | |
| ٥ | آنموذج | نحو | |
| ٦ | فتح القريب | فقه | |
| ٧ | رياض الصالحين | تزكية و موعظة | |
| ٨ | إظهار | نحو | |
| ٩ | تصريف ملا علي | صرف | |
| ١٠ | هداية المستفيد او مايعادلها | تجويد | |
| ١١ | استعارة + كوردولوجي | بيان | |
| ١٢ | ملا جامي | نحو | |
| ١٣ | تيسير مصطلح الحديث + الأربعين النووية مع الحفظ | علوم الحديث طحاوي | |
| ١٤ | مغني الطلاب | منطق | بخوێندرێ بۆ ماوەی (٢) ساڵ قۆناغی دووەم |
| ١٥ | فقه السيرة + إدارة المساجد | محمد رمضان البوطي | |
| ١٦ | ابن عقيل | نحو | |
| ١٧ | متن المنهاج | فقه | |
| ١٨ | شرح الرحبية + قسم الفرائض من كتاب شرح المنهج | فرائض | |
| ١٩ | سيد عبداله +حقوق الانسان في الاسلام | صرف+بحث | |
| ٢٠ | رسالة في علوم القرأن + احمد عادل كمال + مانع القطان | البرهان في علوم القرأن | |
| ٢١ | عبدالملك السعدي + شرح العقائيد النسفية | عقائد | |
| ٢٢ | مختصر المعاني + علم النفس التربوي | بلاغة (البيان +معان +بديع) | |
| ٢٣ | جمع الجوامع + الورقات | اصول الفقه | بخوێندرێ بۆ ماوەی (٢) ساڵ قۆناغی کۆتایی |
| ٢٤ | جزءمن صفوة التفسير + مدارك + بيضاوي مع حفظ ثلاثة اجزاء من القرأن الكريم | تفسير القرأن | |
| ٢٥ | ئەدەب و مێژوو و ڕێزمانی کوردی | الثقافة الكوردية | |
| ٢٦ | فن الخطابة | دعوة | |
| ٢٧ | مقاصد الشريعة لطاهر عاشور | فقه | |
| ٢٨ | فقةالمقارن + أدلة الاحكام | فقه | |
| ٢٩ | مقارنة الأديان + بحث تخرج | الحديث | |

**وەزارەتی تەندروستی**

**ژمارە: ٦٩٧٤ لە ٢٠٢١/٦/١٤**

پاڵپشت بە ماددەی (حەوتەم) لە یاسای وەزارەتی تەندروستی لە هەرێمی کوردستان – عێراق ژمارە (١٥)ی ساڵی ٢٠٠٧ ئەم ڕێنماییەمان دەرکرد:

**ڕێنمایی ژمارە (٢)ی ساڵی ٢٠٢١**

**ڕێنمایی تایبەت بە هاوردەکردنی**

**شیری وشک بە هەموو جۆرەکانیەوە (گەوران، منداڵان، پزیشکی، شیری کارگە) ، خواردنەوەی وزە بەخش ، ڕۆن و زەیتی خۆراکی ، خواردنەوە کهولیەکان ، مەوادی سەرەتایی یان هەر بابەتێکی تری خۆراک)**

**بەشی یەکەم:-**ڕێنمایی پێدانی نووسراوی ڕێگەپێدان بۆ بەرهەمی خۆراکی (١-شیری ووشك، ٢- خواردنەوەی ووزە بەخش، ٣- ڕۆن وزەیتی خۆراکی ، ٤- خواردنەوە کهولیەکان، ٥- مەوادی سەرەتایی).

**یەکەم:-** لایەنی دەسەڵاتداری ڕێگەپێدراو بۆ پێدانی نوسراوی هاوردن بۆ بەرهەمی خۆراکی و جێبەجێکردنی ڕێنماییەکانی وەزارەتی تەندروستی:-

وەزارەتی تەندروستی / بەڕێوەبەرایەتی گشتی کاروباری تەندروستی- بەڕێوەبەرایەتی پاراستنی تەندروستی و سەلامەتی خۆراک – بەشی چاودێری خۆراك ، دەبێت بەپێی ڕێنماییەکان و یاسا بەرکارەکان تەنها وەزیری تەندروستی دەسەڵاتدار دەبێت (بەدەر لە ڕێنمایی) لە بەر بەرژەوەندی گشتی.

**دووەم:-** مەبەست لەڕێکخستنی پرۆسەی نووسراوی ڕێگەپێدان بۆبەرهەمی خۆراکی:

١- پارێزگاری کردن لە تەندروستی هاوڵاتیان بە ڕێگەپێدان بۆ خواردن و خواردنەوەی تەندروست.

٢- بەدەستهێنانی داتا و زانیاری تایبەت بەکار وچالاکیەکانی بازرگانەکان ، کۆمپانیاکان و کارگەکانی دروستکردن و هاوردەکردنی خواردن و خواردنەوە لە هەرێمی کوردستان و دەرەوە.

٣- ئاسانکردنی بەدواداچوون وهەڵسەنگاندنی ئیش و کارەکانیان.

٤- وەرگرتنی ڕێکاری یاسایی پێویست بەرامبەر بازرگانەکان ، کۆمپانیاکان و کارگەکانی دروستکردن و هاوردنی خواردن و خواردنەوە لە کاتی سەرپێچی .

**بەشی دووەم:-** جێبەجێکردنی مەرج وپێداویستیەکانی پێش وەختە بۆ وەرگرتنی نووسراوی ڕێگەپێدان بۆ خواردن وخواردنەوە و وەرگرتنی بەڵگەنامەی پێویست بە مەبەستی تۆمارکردنی ( کۆمپانیا، گارگە و بازرگان وە پرکردنەوەی فۆرمی تایبەت بۆ ئەم مەبەستە.

١- بازرگان/کۆمپانیا وە کارگەکانی ناوخۆ پێویستە نوسراوی پشتگیری تۆمارکردن (کۆمپانیا، بازرگان، کارگە) لە لایەن لایەنی پەیوەندیدار ساڵانە بهێنێت بەم شێوەیەی خوارەوە :-

أ. بازرگـان پێویسـتە پشـتگیری تۆمـارکردن لە وەزارەتـی بازرگـانی و پیشەسـازی بـۆ وەزارەتـی تەندروستی بهێنێت.

ب. کۆمپانیـا پێویسـتە پشـتگیری تۆمـارکردن لە وەزارەتـی پیشەسـازی و بازرگـانی بـۆ وەزارەتـی تەندروستی بهێنێت.

٢- پێویستە بازرگان ،کۆمپانیا وە کارگەکـانی نـاوخۆی هەرێـم وعێـراق سـاڵانە مـۆڵەتی تەندروسـتی (کۆگا/کارگە) بهێنن لە بەڕێوەبەرایەتی خۆپاراستنی تەندروستی ئەو پارێزگایە بە شێوەی ڕەسەن یان کۆپی پەسـەندکراو بـۆ دڵنیـابوون لە مەزەنـدەکردنی بڕ و جـۆری ئەو مـاددانەی کە هـاوردەی دەکات هەروەها دڵنیابوون لە کۆگاکردنی ماددەی هاوردەکراو بە شێوەیەکی تەندروست.

٣-بەڵگەنامەی فرۆشتنی بەرهەم لە وڵاتی سەرچاوە (Free Sale).

أ. پێویستە بازرگانەکان و کۆمپانیاکان بەڵگەنامەی ڕەسەنی فرۆشتنی بەرهەم لە وڵاتی سەرچاوە (Free sale) بهێنن وپشت راست بکرێتەوە لە وەزارەتی دەرەوەی وڵاتی بەرهەمهێن یان وەزارەتی بازرگانی وپیشەسازی یان ژووری بازرگانی بۆ بەرهەمەکان جگە لە مەوادی سەرەتایی.

ب. بۆ ئەو بریکارانە کە ناو و هێمای بازرگانیان سەر بە عێراقە پێویست بە بەڵگەنامەی (FreeSale) ناکات.

ج. پێویسـت بە بەڵگەنـامەی (Free Sale) ناکـات ئەگەر هـاتوو ئەو بەرهەمە نەفرۆشـرا لە وڵاتـی سـەرچاوە ، لەم کـاتەدا پێویسـتە بازرگـان پشـتگیری لەکۆمپانیـای بەرهەمهـێن پێشـکەش بکـات کەبیسەلمێنی ئەم هێما وناوی بازرگانیە تایبەتەبە بریکـاری هەرێمـی کوردسـتان و عێـراق وپشـت ڕاسـتکرابێتەوە لە وەزارەتـی بازرگـانی و پیشەسـازی یـان وەزارەتـی دەرەوەی وڵاتـی سـەرچاوە وەپێویسـتە لەسـەر لێبڵـی بەرهەمەکە ئامـاژە بەوە کرابێـت کە ئەم بەرهەمە لەلایەن کـارگەی بەرهەمهێـنەر بـۆ (کۆمپانیـا/بازرگـان) هاوردەکـار دروسـتکراوە بـۆ ئەو بەرهەمـانەی کە لە نـاوخۆ بەرهەم دەهێنرێن تەنها پێویستە تۆماری ناوی بازرگانی و هێمای بازرگانی لە وەزارەتی بازرگانی و پیشەسازی هەرێم یان عێراق لەبەڕێوەبەرایەتی تۆماری هێماکان بهێنێت.

د. کارگەکانی بەرهەمهێنانی (شیری ووشـك، خـواردنەوەی ووزە بەخـش، زەیـت و ڕۆنـی خـۆراکی و خــواردنەوەی کحــولی) پێویســتە یەکێــك لەم بڕوانامانەیــان هەبێــت: بڕوانــامەی (IFS, BRC, ISO22000, HACP, FFSC22000 ) یان هاوتاکانی یان مۆڵەتی تەندروستی کارگەی ئەو وڵاتەوەپشـت راسـتکردنەوەی لە وەزارەتـی دەرەوەی وڵاتـی سـەرچاوە وە لایەنـی پێـدانی بڕوانامەکە یان لە ڕێگەی سایتی(پێگەی) ئەلیکترۆنی .

ە. لەکـاتی لەکـیس کـردن و لە قوتـوکردن پێویسـتە ئامـاژە بە سـەرچاوەی مـاددە سـەرەتایەکانی بەرهەمەکە کرابێت هەروەهـا کـارگەی لە کیسکردن و لە قوتـوکردن و نـاوی کۆمپانیـا/بازرگـان بـۆ بەرهەمی کۆتایی.

**بەشی سێیەم:-**

پێداویستیەکانی نوسراوی ڕێگەپێدان بۆ هاوردن

١- بۆ پێدانی نوسراوی ڕێگەپێدان بە کۆمپانیاو بازرگانەکان/کارگەکان تایبەت بە خواردن و خواردنەوە دەبێت بەڵگەکان بەشێوەی ڕەسەن (ئەصلی) بە زمانی (عەرەبی یان ئینگلیزی) پێشکەش بکرێت وە پشت ڕاستکرابێتەوە بەپێی ڕێنمایی.

٢- پێشکەشکردنی داواکاری دەبێت لە سەر کلێشەی لایەنی پێشکەشکار بێت وە بە گوێرەی ئەم خشتەی خوارەوە.

| ناوی کۆمپانیای هاوردەکار | ژمارەی تۆمار | ناوی کۆمپانیای بەرهەمهێن | ناوی بەرهەم وجۆری بەرهەم | وڵاتی سەرچاوە | ژمارەی باج نەمبەر | قەبارەی بەرهەم | بەرواری بەرهەمهێنان | بەرواری بەسەرچوون | بڕ/کمیە (کگم/لیتر) |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | | | | | | |

٣- بەڵگەنامەی سەرچاوە (Certificate of origin) پێویستەلە لایەن ژووری بازرگانی یان وەزارەتی بازرگانی و پیشەسازی وڵاتی سەرچاوە مۆرکرابێت.

٤- دەبێت ئاماژە بە سەرچاوەی وڵاتی بەرهەمهێن بکرێت ئەگەر هاتوو بەرهەمەکە هیچ گۆڕانکاریەکی بەسەری نەهاتبێت ، بەڵام لە کاتی هەر گۆڕانکاریەک دەبێت ئاماژە بە وڵاتی کۆتایی بکرێت وە پشت ڕاستکرابێتەوە لە وەزارەتی بازرگانی و پیشەسازی .

٥- دەبێت بەڵگەنامەی تەندروستی (HealthCertificate) لە وەزارەتی تەندروستی یان لایەنی پەیوەندیدار بە دەرکردنی بەڵگەنامەی تەندروستی (میری) دەرچووبێت و مۆری لایەنی پەیوەندیداری لەسەر بێت.

٦- ئەگەر هەر گۆڕانکاریەک بەسەر بەرهەمدا هاتبێت (لەکیس کردن و لە قوتوکردن وە هەر گۆڕانکاریەکی تر) لە وڵاتێکی تر پێویستەبەڵگەنامەی تەندروستی (HealthCertificate) بۆ بەرهەمی کۆتایی لە لایەنی وەزارەتی تەندروستی یان لایەنی پەیوەندیدار بە دەرکردنی بەڵگەنامەی تەندروستی لەوڵاتی پڕکردن دەرچووبێت.

٧- ئەگەر بەڵگەنامەی تەندروستی لە لایەنێکی تر جگە لە میری دەرچوو بێت ئەوا دەبێت نوسراوی فەرمی لەلایەنە میریەکان (فەرمیەکان) بهێندرێت کە بیسەلمێنێت کە ئەو لایەنە سەرپشککراوە بۆ دەرکردنی بەڵگەنامەی تەندروستی بۆیەك جار لە ساڵێکدا.

٨- دەبێت پسولەی کڕین (Invoice) مۆرکرابێت لە لایەنی کۆمپانیای هەناردەکار.
٩- دەبێت بەڵگەنامەی شیکردنەوە (Certificate of analysis) لە تاقیگەی فەرمی وڵاتی سەرچاوە دەرچوو بێت یان لە تاقیگەیەك کە بڕوانامەی(ISO 17025)ی هەبێت.
١٠-دەبێت لیستی (Packing List) مۆری کۆمپانیای لەسەر بێت.
١١-بۆ هاوردنی شیری ووشك بەڵگەنامەکانی (free of Dioxin, free o f Melamine, Free of Radiation) پێویستە لە تاقیگەی فەرمی وڵاتی سەرچاوە دەرچووبێت یان لە تاقیگەیەك کە بڕوانامەی (ISO 17025)ی هەبێت بۆ وەجبەی یەکەم وە وەزارەتی تەندروستی بۆی هەیە داوای ئەو بەڵگەیە بکات لە هەر وەجبەیەک کە پێویست بکات
١٢-بۆ هاوردنی(شیری ووشك ورۆنی ئاژەڵی)وبەرهەمەکانی سەرچاوەی ئاژەڵی تر پێویستە بڕوانامەی (Veterinary health certificate ) بهێنێت کە لەلایەنێکی فەرمی میری تایبەت بەم بوارە دەرچووبێت وە لە وڵاتی سەرچاوە بێت.
١٣- بۆ هاوردنی زەیت ورۆنی خۆراکی کە سەرچاوەکەی ڕوەکییەپێویستە (PhytosanitaryCertificate)بهێنێت وەپێویستە لە لایەنێکی فەرمی میری تایبەت بەم بوارە دەرچووبێت وە لە وڵاتی سەرچاوەبێت.
١٤-بەڵگەنامەی ئەو ماددەیەی کە (ڕوون یان زەیت) ەکەی تێدا هەڵدەگیرێت جگە لە شووشە کە ئاماژە بکات کە شیاوە بۆ هەڵگرتنی ڕۆنی خۆراکی (food grade)،وە سەلماندنی بە شیکرنەوەی تاقیگە (test report) وە دەبێت پشتراست کرابێتەوە لە لایەنی ژووری بازرگانی و پیشەسازی یان وەزارەتی دەرەوەی وڵاتی سەرچاوە.
١٥-پێویستە بەڵگەنامەی شیکاری و تەندروستی ژمارەی باج (باج نەمبەر) و بەرواری بەرهەم هێنان و بەسەرچوونی لەسەربێت جگە لە بەرهەمی کهولیەکان کە بەرواری بەسەرچونیان نیە.
١٦- ئەو بەرهەمە خۆراکانەی کە لەم ڕێنمایەدا هاتون و لەڕێگای ووشکانی و ئاسمانی لە خاڵە سنوریەکانی خوارووو ناوەراستی عێراق هاوردە دەکرێن و دواتر لەڕێگای بازگەکانی هەرێم دێنەژوورەوە ، پێویستە بازرگان/کۆمپانیا/کارگە پابەند بێت بە هەمان ئەو ڕێوشوێنانە و جێبەجێکردنی هەموو ئەو ماددە و بڕگانەی کە لەم ڕێنمایەدا هاتووە.
١٧- کۆمپانیای/بازرگان بەڵێنامە بدات کە پابەندە بەیاسا ورێنمایی وەزارەتی تەندروستی.

**بەشی چوارەم:-**

پێداویستیەکانی تۆمارکردن بۆ کارگەکانی ناوخۆ کە ماددە سەرەتاییەکان هاوردە دەکەن بۆ(شیری ووشك لەکیس کردن، خواردنەوەی ووزە بەخش، ڕۆن وزەیتی خۆراکی، خواردنەوە کهولیەکان):-
١- پێشکەشکردنی داواکاری لەسەر کلێشەی کۆمپانیا بۆ/وەزارەتی تەندروستی/ ب. گشتی کاروباری تەندروستی.

٢- بڕوانامەی تەندروستی کارگەی هەبێت.
٣- هێنانی نوسراوی خەمڵاندنی پێداوستی مەوادی سەرەتایی بۆ کارگەکان لە وەزارەتی بازرگانی و پیشەسازی.
٤- پێشکەش کردنی تۆماری هێما و ناوی بازرگانی لە وەزارەتی بازرگانی و پیشەسازی لەهەرێم یان عێراق بۆ (شیری ووشکی منداڵان، خواردنەوەی ووزە بەخش، خواردنەوە کهولیەکان، زەیت ورۆنی خۆراکی) بۆ وەزارەتی تەندروستی.
٥- ئەگەر هاتوو بەرهەمی کۆتایی پڕ کرابووەوە یان لە کیس کرابوو لە لایەن کارگەیەکی ناوخۆ بۆ بازرگانێک یان کۆمپانیایەک کە خاوەنی ناو و هێمای بازرگانی خۆیبێت پێویستە ئەم خاڵانەی خوارەوە پەیڕەو بکرێت:
أ. گرێبەست لە نێوان کارگە و خاوەن ناو و هێمای بازرگانی لە دادنووس پشتڕاست بکرێتەوە .
ب. دەبێت کارگە خاوەن مۆڵەتی تەندروستی بێت بۆ ئەم مەبەستە .
ج. دەبێت ئەم کارگەیە سەردان بکرێت لە لایەن تیمی چاودێری خۆراک پێش پرۆسەی بەرهەمهێنان
د. هەردوولا بەرپرسن لە هەر کەموو کورپەک لە بەرهەمەکە.
ه. پێویستە ئاماژە بە ناوی کارگە و خاوەن ناو و هێما بازرگانیەکە بکرێت لە سەر لەیبڵی بەرهەمەکە.
و. نموونە لەو بەرهەمە وەردەگیرێت لە لایەن تاقیگەی ناوەندی خۆراک سەر بە وەزارەت ساڵانە پێش پێدانی نوسراوی ڕێگە پێدان .
ز. دەبێت بەڵیننامەی یاسایی وەربگیرێت لە هەردوو لا سەبارەت بە پابەندبوونیان بە یاسا وڕێنماییەکانی وەزارەتی تەندروستی .
٦- تیمی وەزارەتی تەندروستی هەڵدەستێت بە سەردان کردنی کارگەی بەرهەمهێن بە مەبەستی وردبینی کردن لە بەرهەم و ئەو بەڵگەنامانەی کە پێشکەشیان کردووە.
٧- پێویستە خاوەن هێما و ناوی بازرگانی کۆگای هەبێت بۆ هەڵگرتنی بەرهەمەکان پێش فرۆشتنی .
٨- بەرهەمی کارگەکانی ناوخۆی عێراق کە لە ڕێگەی بازگەکان دێنە ناو خاکی هەرێمی کوردستان پێویستە بازرگان / کارگە ئەم خاڵانەی خوارەوە جێبەجێ بکەن بە مەبەستی ڕێگە پێدان :
أ. هێنانی مۆڵەتی تەندروستی کارگە لە شوێنی دەرچوونی ساڵانە.
ب. بەڵگەی پشکنینی بەرهەم کە لە لایەنێکی فەرمی دەرچووبێت لە حکومەتی فیدراڵ.
ج. پشکنینی تاقیگەی بۆ بەرهەمی کۆتایی لە تاقیگەکانی هەرێم لە کاتی پێویست .
د. سەردانی تیمی تەندروستی هەرێم لە هەر کاتێك کە بەپێویستی زانی.
ه. پێشکەشکردنی (Invoice) بۆ گواستنەوەی بەرهەمەکەی.

**ڕێنماییە گشتیەکان :**

أ. نوسراوی ڕێگەپێدانی هاوردن بۆ ماوەی (٦٠) رۆژ کاری پێ دەکرێت بە مەرجێک ژمارەی باج ، قەبارە ، وڵاتی سەرچاوە، ماوەی بەرهەمهێنان و بەسەرچوونی نەگۆڕدرێت ، وە بۆ درێژکردنەوەی ئەو نوسراوە لە کاتی نەهێنان یان مانەوەی بەشێک لە بەرهەمەکە پێویستە نوسراوێک لە خاڵە سنوریەکە یان بەڕیوەبەرایەتی تەندروستی ئەو شارە کە خاڵە سنووریەکەی تێدایە ئاماژە بکات بەپێویستی نوێکردنەوەی نوسراو .

ب. دەبیت گشت ئەو بەڵگەنامانەی کە پێشکەش دەکرێن ڕەسەن بن و پشت راستکرابێتەوە بەپێی ڕێنمایی.

ج. بۆ ئەو وڵاتانەی کە بەڵگەنامەی ئەلیکترۆنی دەدەن دەبێت سەلمێندراوبێت ئەو بەڵگانە ڕەسەنن .

د. ئەو کەسەی کە هەڵدەستێت بە پێشکەشکردنی مامەڵەی هاوردن و تۆمارکردن دەبێت بریکارنامەی یاسایی هەبێت .

ه. دەبێت ناوی لایەنی هاوردەکار هەبیت لە سەر بەڵگەنامەکان جگە لە بەڵگەنامەکانی ( Free Sale, Food Grade, Analysis) .

و. بەرهەمی کۆتایی پێویستە بەگوێرەی تایبەتمەندی عێراقی بێت.

ز. زانیاری سەر بەرهەمەکە (لێبڵ) پێویستە بەگوێرەی تایبەتمەندی پیوانەی عێراقی ژمارە (٢٣٠) وە برگەی تایبەت بە لێبڵی ماددەکە کە ئاماژەی پێکراوە لە تایبەتمەندی عێراقی.

ح. هەر گۆڕانکاریەك لە تایبەتمەندی عێراقی بکرێت (ئەپدەیت) دەبێت بازرگان/کۆمپانیاکان و کارگەکان پابەندبن پێی.

ط. بڕیارەکانی دەستەی ڕاوێژکاری و سەلامەتی خۆراکی هەرێم و عێراق کاریان پێدەکرێت.

ي. لە کاتی پێویست وەزارەتی تەندروستی بە مەبەستی بەدواداچوون بۆی هەیە داوای هەر پەڵگەنامەیەک بکات بۆ دڵنیابوون لە سەلامەتی بەرهەم .

ك. تیمی وەزارەتی تەندروستی کە لەلایەن لێژنەیەکی پسپۆر دەستنیشان دەکرێت لەسەر ئەستۆی کۆمپانیای/بازرگان هاوردەکار هەڵدەستێت بە سەردانی کردنی کارگەی بەرهەمهێن بە مەبەستی وردبینی کردن لە کارگەی بەرهەمهێن و بەڵگەنامەکانی کە پێشکەشی کردوون.

ل. وەزارەتی تەندروستی هەرکاتێك بەپێویستی زانی نموونەی ئەو بەرهەمانەی هاوردە دەکرێن یان لە ناوخۆی عێراق و هەرێمی کوردستان بەرهەمدەهێندرێن دەنێرێت بۆپشکنین لەیەکێك لە تاقیگەکانی دەرەوە لەڕووی (کیمیاوی، بایۆلۆجی) بۆ ئەو پشکنینانەی کە ناتواندرێت لە ناوخۆ ئەنجام بدرێت.وە تێچووی پشکنینەکە لە ئەستۆی خاوەن بەرهەم (بازرگان، کۆمپانیا، کارگە) دەبێت.

م.دەکرێت پشت ببەسترێت بە پشکنینی تاقیگەکانی سەر بە وەزارەتی تەندروستی و بەڕێوەبەرایەتیەکان ئەگەر تواناکانیان لەو ئاستە بوو کە بتوانن هەموو پشکنینەکان ئەنجام بدەن لە جیاتی بەڵگەکانی شیکردنەوە و میلامین و دایۆکسین.

ن. دەکرێت کار بکرێت بە سیستەمی ئەلیکترۆنی لە ئاییندەدا بە مەرجێک میکانیزمەکەی پێچەوانەی ئەم ڕێنماییە نەبێت .

**بەشی پێنجەم:-** ڕێکاری سزایی :

١- سەرپێچیکار سزادەدرێت بەپێی نووسراوی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران / سەرۆکایەتی دیوان / فەرمانگەی کاروباری کارگێری و دارایی / بەڕێوەبەرایەتی ژمێریاری ژمارە (٦٤٧١) لە ٢٠١٩/٩/١٩ کە لە (١٠٠٠٠٠٠) یەك ملیۆن دینار کەمتر نەبێت و لە (٢٠٠٠٠٠٠) دوو ملیۆن دینار زیاتر نەبێت.

**٢-** لە کاتی بوونی هەر گرفتێك لە بەرهەمەکە، وەزارەتی تەندروستی بەپێی یاسای تەندروستی گشتی ژمارە (٨٩) ساڵی ١٩٨١ هەڵدەستێت بەڕاگرتن و دەست بەسەرداگرتنی بەرهەمەکەی لە کۆگا و کۆکردنەوەی لە بازاڕ تاکو لە ئەنجامی لێکۆڵینەوە دڵنیا دەبێت لە هەموو ڕوویێك سەبارەت بە بەرهەمەکەی.

**بەشی شەشەم:-**

١- کار بە هیچ ڕێنماییەك ناکرێت کە ناکۆك بێت لەگەڵ مادده و بڕگەکانی ئەم ڕێنمایە.

٢- ڕێنمایی ژمارە (١)ی ساڵی ٢٠١٥ هەڵدەوەشێتەوە کاری پێناکرێت.

٣- ئەم ڕێنمایانە جێبەجێدەکرێت دوای بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامەی فەرمی (وقایعی کوردستان).

**د. سامان حسین بەرزنجی**
**وەزیری تەندروستی**

**ئەنجومەنی دادوەری**
**ژمارە: ١٤٩٥ لە ٢٠٢١/٦/٢٧**

## بەیانی ساڵی ٢٠٢١

پشت بەحوکمی ماددەی(٨) لە یاسای دەسەڵاتی دادوەری ژمارە (٢٣)ی ساڵی ٢٠٠٧ بڕیارماندا بە:-

**یەکەم:** دەست پێکردنی پشووی دادگاکانی هەرێمی کوردستان- عێراق بۆماوەی (٣٠) رۆژ لەبەرواری ٢٠٢١/٧/١

**دووەم:** ئەو کێشانەی پەیوەندییان بە ( کاروباری شارستانی و بازرگانی و باری کەسینەوە ) هەیە کە لەخوارەوە هاتووە بە کێشە و داوای بە پەلە دادەنرێن :-

١- وەرگرتنی داوانامە(عريضة الدعوى) و گلدانەوەی یەدەگ (الحجز الاحتياطي) و پێراگەیاندنی یاسایی .

٢- ئەو کێشە و پرسە بە پەلانەی دەروازەی دەیەم لە کتێبی یەکەمی یاسای دادبینی شارستانی ژمارە(٨٣)ی ساڵی ١٩٦٩ دیاری کردوون.

٣- ئەو داوایانە گلدانەوەی سەرەتایی تێدایە یا داوای دواخستنی جێبەجێکردنی بریارێك یا مامەلەیەکی تێدا دەکات.

٤- داوای میری بۆ مولك سەندنەوە (استملاك)

٥- ئەو داوایانە داوالێکراو قەدەغە دەکرێت لە چوونە دەرەوەی هەرێم.

٦- داوای مایە پوچ بوون (افلاس) و هەر داوایەکی تر لێی بکەوێتەوە.

٧- داوای هەڵگرتنەوەی و لیك کرینەوە(شفعة) و پاکتاوکردنی وەقف و چۆلکردنی بە کرێدراو.

٨- داواکانی تایبەت بە مافەکانی ئاودان و رێگەی جۆگەلە و سوولاوکە و هاتووچون (حقوق السقي وا المجزي والمسيل والمرور) مافەکانی (ارتفاق).

٩- داوای پاکتاو کردنی کۆمپانیا و ئەو داوایانەی لێی دەبنەوە.

١٠- داواکانی راست کردنەوەی (تەمەن ، ناو ، نازناو )

١١- ئەو داوایانەی فەرمانگەی ڕەسمی یان نیمچە ڕەسمی دەزگا گشتیەکان تیادا لایەنە .

١٢-داواکردنی خەرجی بژێوی(نفقة) و دایەنی(حضانه) و دیتنی منداڵ و رەچەلەك مشاهدة طفل و (نسب).

١٣- داواکانی سەلماندنی پێگەیشتووی لێهاتووی (اثبات الرشد).

١٤-داواکانی لادانی سەرکار(قيم) و پێ سپێرداو ( وصى ).

١٥-داواکانی دابەشکردنی میرات و ئەو مامەلانەی لێیان دەکەونەوە.

١٦-ئەو داوایانەی یاسایەك بە پەلەی دانابێت.

**سێیەم:** جگە لەو داوا وکێشانەی لەبڕگەی دووەمی ئەو (بەیان)ە داهاتووە دادگا بۆی هەیە داوا لەماوەی پشووی دادگاکان ببینێت ئەگەر.

أ- بۆ دادگا دەرکەوت لە دواخستنی داواکە زیان دەکەوێتەوە.

ب- هەردوو لایەنی داواکە داوای دادبینی لە کاتی پشووی دادگاکان بکەن.

ج- داواکە گەیشتبووە قۆناغی کۆتایی.

**چوارەم:**گشت مامەلەکانی دادگا لە کاروباری ئاسایی خۆیان لە کاتی پشووی دادگاکان بەردەوام دەبن.

**دادوەر / بنگین قاسم محمد**
**سەرۆکی ئەنجومەنی دادوەری**

**وەزارەتی داد /پەیمانگەی دادوەری**

**ژمارە: ٢٩٢ لە ٢٠٢١/٦/٢٩**

**بەیانی ساڵی ٢٠٢١**

پاڵپشت بە ماددەی پێنجەم لە یاسای پە یمانگەی دادوەری هە رێمی کوردستان – عێراق ژمارە (٧) ساڵی ٢٠٠٩ ئەنجومەنی پەیمانگەی دادوەری هە رێمی کوردستان – عێراق لە دانیشتنی ژمارە ( ٩٨) لە ڕێکەوتی ٢٠٢١/٦/٢٨

ئەم بڕیارەی دەکرد :

**یەکەم:** لە بەر ئەوەی خولی سێیەم لە پەیمانگەی دادوەری پرۆسەی خوێندن و دەرچوونی تێدا ئەنجام نەدراوە پێویست ناکات بە خولی هەژمار بکرێت و خولی چوارەم کە ئەم ساڵ دەرچوون بکرێتە خولی سێیەم و خولی پێنجەمیش کە ئیستا لە قوناغی دوومی خوێندن دایە بکرێتە خولی چوارەم .

**دووەم:** بەخشینی بڕوانامەی دەرچوون بە قوتابیانی دەرچووی خولی سێیەمی پەیمانگەی دادوەری بەپێی ماددەی (نۆزدەم) لە یاسای پەیمانگەی دادوەری لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٧) ساڵی ٢٠٠٩ .

**سێیەم :** ئەم بەیانە لە ڕۆژنامەی (وەقایعی کوردستان) بڵاودەکرێتەوە .

**دادوەر**

**علی عولا احمد**

**سەرۆکی ئەنجومەنی پەیمانگەی دادوەری**

---

**وەزارەتی دارایی و ئابووری**

**بەیانی ژمارە (٣)ی ساڵی ٢٠٢١**

بەپێی ئەو دەسەڵاتەی پێمان دراوە لە ماددەی (١٧) بڕگەی دووەم لە یاسای وەزارەتی دارایی و ئابووری هە رێمی کوردستان ژمارە (٥)ی ساڵی (٢٠١٠) ، بڕیارماندا بە :-

١- کردنەوەی نووسینگەی بانک لە ناحیەی دەرکار سەر بە بانکی دەلال لە قەزای زاخۆ .

٢- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە ڕێکەوتی بڵاوبوونەوەی لە ڕۆژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردستان) .

**ئاوات جەناب نوری**

**وەزیری دارایی و ئابووری**

**وەزارەتی تەندروستی**

بەپێی ئەو دەسەڵاتەی پێماندراوە لە ماددەی (شەشەم / بڕگەی دووەم) لەیاسای وەزارەتی تەندروستی ژمارە (١٥)ی ساڵی ٢٠٠٧ بڕیارماندا بە :-

**بەیانی ژمارە (١٤)ی ساڵی ٢٠٢١**

- کردنەوەی (هۆبەی phrmacovigilance ) لە بەرێوبەرایەتی کۆنترۆلی جۆری دەرمان و پێداویستی پزیشکی و ئامێری پزیشکی سەربە بەرێوە بەرایەتی گشتی تەندروستی هە ولێر.
- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە رۆژی دەرچوونییەوە ڕێکەوتی ٢٠٢١/٤/٤.

**بەیانی ژمارە (١٥)ی ساڵی ٢٠٢١**

- کردنەوەی بەشی (**بنکەی تەندروستیە پسپۆریەکان** ) سەر بەرێوە بەرایەتی خزمەتگوزاری چارەسەری لە بەرێوبەرایەتی گشتی کاروباری تەندروستی.
- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە رۆژی دەرچوونییەوە ڕێکەوتی ٢٠٢١/٥/١١.

**بەیانی ژمارە (١٦)ی ساڵی ٢٠٢١**

- کردنەوەی بەشی ( **پزیشکی خێزانی** ) سەر بەرێوە بەرایەتی خزمەتگوزاری چارە سەری لە بەرێوبەرایەتی گشتی کاروباری تەندروستی.
- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە رۆژی دەرچوونییەوە ڕێکەوتی ٢٠٢١/٥/١١.

**بەیانی ژمارە (١٧)ی ساڵی ٢٠٢١**

- کردنەوەی ( **بنکەی تەندروستی فێرکاری مەشقی پارتی زانی و شەری جیا – زێرەڤانی** ) کە ڕاستەوخۆ سەر بەناحیەی ئەتروش / قەزای شێخان .
- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە رۆژی دەرچوونییەوە ڕێکەوتی ٢٠٢١/٦/١٦.

**بەیانی ژمارە (١٨)ی ساڵی ٢٠٢١**

- کردنەوەی (**هۆبەی پاسۆلۆجی**) بەهەماهەنگی لەگەڵ (**هۆبەی تاقیگە**) لە دیوانی بەرێوەبەرایەتی گشتی تەندروستی سلێمانی.
- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە رۆژی دەرچوونییەوە ڕێکەوتی ٢٠٢١/٦/٢٠.

**بەیانی ژمارە (١٩)ی ساڵی ٢٠٢١**

- کردنەوەی (**بنکەی چاودێری تەندروستی سەرەتایی لەکەمپی پەنابەران لە بەردە رەش**) سەر بە قەزای بەردە رەش : سەر بەرێوە بەرایەتی تەندروستی دهۆک
- ئەم بەیانە جێبەجێ دەکرێت لە رۆژی دەرچوونییەوە ڕێکەوتی ٢٠٢١/٦/٢١.

**د. سامان حسین بەرزنجی**

**وەزیری تەندروستی**

**جمهورية العراق**
**إقليم كوردستان**
**الرئيس**

**قرار رقم (٦) لسنة ٢٠٢١**

وفقا للصلاحيات الممنوحة لنا في الفقرة (الاولى) من المادة (العاشرة) لقانون رئاسة إقليم كوردستان رقم (١) لسنة ٢٠٠٥ المعدل، وبناءاً على ما شرعه برلمان كوردستان في جلسته الاعتيادية المرقم (١١) بتاريخ ٢٨\٤\٢٠٢١، قررنا إصدار:

**قانون رقم (٥) لسنة ٢٠٢١**
**قانون إدارة وحماية الاثار والتراث في إقليم كوردستان - العراق**
**الفصل الأول**
**المصطلحات والأهداف والمهام**

**المادة (١):**

يقصد بالمصطلحات الآتية لأغراض أحكام هذا القانون المعاني المبينة إزاءها:

**أولاً: الإقليم:** إقليم كوردستان - العراق.

**ثانياً: مجلس الوزراء:** مجلس وزراء الإقليم.

**ثالثاً: الوزارة:** وزارة البلديات والسياحة في الإقليم.

**رابعاً: الوزير:** وزير البلديات والسياحة في الإقليم.

**خامساً: المديرية العامة:** المديرية العامة للآثار والتراث في الوزارة.

**سادساً: المديرية:** تشمل مديريات الآثار والتراث التابعة للمديرية العامة.

**سابعاً: الآثار:** المواد المنقولة وغير المنقولة، التي تم بناؤها أو نحتها أو إنتاجها أو كتابتها أو المخطوطة أو المرسومة أو المصورة ولا يقل عمرها عن (٢٠٠) مائتي سنة، وكذلك تشمل الهياكل البشرية والحيوانية والنباتية.

**ثامناً: التراث:-**

١- التراث: كل مادة منقولة وغير منقولة، تم بناؤها أو نحتها أو إنتاجها أو كتابتها أو مخطوطة أو مرسومة أو مصورة ولها قيمة تأريخية أو وطنية أو قومية أو دينية أو فنية.

٢- تسجل كآثار بموافقة الوزير كل مادة منقولة أو غير منقولة تراثية، مشار إليها في البند (١) أعلاه، إذا تجاوز عمرها (١٠٠) مائة سنة، وكانت لها أهمية خاصة تأريخية وفنية، أو معمارية، بعد أن ترفع بشأنها تقرير علمي من قبل اللجنة الفنية.

**تاسعاً: المواقع والمناطق التأريخية:** الموقع الذي كان مسرحاً لحدث تأريخي وقومي وطني مهم أو ذو أهمية تأريخية.

**عاشراً: القطع والمواقع الطبيعية:** تشمل القطع والمواقع الطبيعية التي ليست من صنع الإنسان، ولكنها تتعلق بعلم الآثار والتراث،في مجال المواضيع البايولوجية والجيولوجية، مثل المواقع الطبيعية والكهوف النادرة والملاجيء والمتحجرات ومواقع الستالاكتايت والستالاكمايت والفحم والمخلفات النباتية والحيوانية، إذا كانت لها أهمية خاصة تأريخية أو فنية، وتسجل كآثار أو تراث بقرار الوزير بناءً على اقتراح اللجنة الفنية وبتقرير علمي.

**حادي عشر: المواقع والمناطق الأثرية أو التراثية المحمية:** تشمل جميع المواقع والمناطق الأثرية والتراثية، التي لها حدود محددة ويقصد منها حماية معالمها الأصلية، كثروة وتراث وطني، وتضم أنواع عديدة من الأبنية والفنون المعمارية المتنوعة، مثل (المدينة، البلدة، القرية، الحي السكني، الزقاق، التل، القلعة، المواقع الدينية، الكهوف والمقابر القديمة) والتي تسجل كمواقع ومناطق أثرية أو تراثية محمية بقرار من الوزير بعد أن ترفع بشأنها تقرير علمي من قبل اللجنة الفنية.

**ثاني عشر: الآثاري:** كل شخص يحمل شهادة البكالوريوس في علم الآثار.

**ثالث عشر: الجهة ذات العلاقة:** تشمل الوزارات والجهات الحكومية المكلفة بأعمال حماية الآثار والتراث.

**رابع عشر: اللجنة الفنية:** لجنة تشكل من أشخاص متخصصين في مجال علوم الآثار والمجالات الأخرى المتعلقة بالآثار، ويحدد تشكيلها بتعليمات من الوزير.

**خامس عشر: الأعمال الأثرية والتراثية:** تشمل أعمال التنقيب، والمسح، والحفر والصيانة والترميم بهدف استكشاف الآثار المنقولة وغير المنقولة، سواءً على سطح الأرض أو تحتها أو تحت الماء وحمايتها.

**المادة (٢):**

تطبق أحكام هذا القانون على أية آثار أو تراث إذا توفرت فيه الشروط الآتية

١- إذا كان نتاجاً لحضارة شعب كوردستان أو الميزوبوتاميا والحضارات المتعاقبة في هذه المنطقة، نتجت أو وقعت على أرض كوردستان.

٢- إذا كان له قيمة أثرية أو فنية أو أهمية تأريخية، وكان أحد نتائج حضارة شعب كوردستان، ووقعت على أرض كوردستان.

٣-إذا نتجت أو تطورت الآثار أو التراث على أرض كوردستان أو لها علاقة بتأريخ البشرية.

**المادة (٣):**

يهدف هذا القانون إلى ما يأتي:-

**أولاً:** إدارة وحماية وصيانة وترميم الآثار والتراث والتأريخ الحضاري للإقليم وتعريف المواطنين والمجتمع الدولي بها.

**ثانياً:** تسجيل ومسح وحفر المواقع والمناطق الأثرية والتراثية.

**ثالثاً:** نشر الثقافة ورفع مستوى الوعي وتنظيم النشاطات العلمية لحماية الآثار والتراث.

**رابعاً:** عرض القطع الأثرية والتراثية في المتاحف للتعريف بها وجعلها وجهة سياحية كإرث ثقافي وهوية وطنية مهمة.

**خامساً:** منع الاتجار بالآثار والتراث وتهريبها.

**المادة (٤):**

مهام المديرية العامة:

**أولاً:** تحديد وتعيين المواقع والمناطق الأثرية والتراثية والتأريخية.

**ثانياً:** التنقيب والمسح والحفر بخصوص الآثار والتراث في جميع أنحاء الإقليم، باستخدام أحدث الأجهزة العلمية والفنية الملائمة والمعتمدة في مجال علوم الآثار.

**ثالثاً:** صيانة وترميم الآثار والتراث والمواقع التأريخية وحمايتها من الأضرار والتلف.

**رابعاً:** تأسيس وفتح متاحف في الإقليم والاهتمام بها، وتطويرها ونشر الثقافة الحضارية القومية والوطنية.

**خامساً:** صنع نماذج (استنساخ ـ تقليد) القطع الأثرية والتراثية، وإنتاج الصور والأفلام لعرضها أو بيعها أو مبادلتها وتحديد أسعارها، بشرط أن يكون للنموذج المصنع علامة تميزه عن أصله.

**سادساً:** إجراء البحوث وتنظيم الندوات والمؤتمرات والنشاطات المتنوعة حول الآثار والتراث، في داخل وخارج الإقليم.

**سابعاً:** تنمية المختصين في مجالي الآثار والتراث لرفع مستوى قدرات عملهم.

**ثامناً:** زيادة الاهتمام بالمواضيع الأثرية والتراثية في المواد الدراسية، لغرض التعريف وزيادة نشر الثقافة الأثرية في المجتمع بالتنسيق مع الجهات ذات العلاقة.

**تاسعاً:** تنظيم فرق مسح شامل للآثار والمواقع التراثية، لأجل تحديدها في الخرائط ووثائق المسح ووضعها على المخططات الأساسية والإشارة إلى أنواعها.

**عاشراً:** جعل المواقع الأثرية والتراثية ذو وجهة سياحية بشرط حماية معالمها الأصيلة.

**حادي عشر:** الإعلان والتعريف بالمناطق والمواقع والقطع الأثرية والتراثية المكتشفة في الجريدة الرسمية.

**ثاني عشر:** التخطيط للظروف والحوادث الطارئة، مثل مخاطر الحريق، والزلازل، والفيضانات، وأي مخاطر أخرى والحوادث البشرية والطبيعية.

**ثالث عشر:** التنسيق مع المؤسسات الاتحادية في العراق حول الآثار والتراث بخصوص النقاط الآتية:

١- تسجيل آثار وتراث الإقليم في سجلات اليونسكو.

٢- إعادة الآثار والتراث المأخوذ إلى خارج الإقليم.

٣- العمل من أجل عرض الآثار والتراث أو نماذجها المصنعة في المتاحف الأجنبية خارج الإقليم، لمدة مؤقتة من أجل التعريف بتأريخ وهوية كوردستان.

٤- العمل والتنسيق مع منظمات الآثار والتراث العالمية، والمجالس العالمية في مجال المتاحف، والاتفاقيات والمعاهدات العالمية في مجال الآثار.

**المادة (٥):**

واجبات المواطنين:

**أولاً:** لكل مواطن الحق في الحصول على المعلومات والاستفادة من الآثار والتراث، ويجوز له بموجب هذا القانون المشاركة في حماية آثار وتراث الإقليم والاهتمام بها.

**ثانياً:** على كل فرد احترام آثار وتراث الإقليم وحمايتها.

**ثالثاً:** على كل مواطن يعلم بوجود آثار أو تراث منقول أو غير منقول أو عرف معلومات بصددها،إبلاغ أقرب جهة رسمية خلال مدة أقل من(٢٤)أربع وعشرين ساعة من تأريخ علمه أو معرفته،وعلى الجهة المبلغة إيصال المعلومات إلى المديرية العامة أو المديريات خلال مدة(٤٨)ثماني وأربعين ساعة.

## الفصل الثاني
## الآثار والتراث غير المنقول

**المادة (٦):**

**أولاً:** يجب أن تحتفظ المديرية العامة والمديريات بسجلات ورقية وإلكترونية خاصة بتسجيل الأبنية والعمارات والمواقع الأثرية والتراثية، وتسجل فيها المعلومات والوثائق المتعلقة بها وحقوق الارتفاق التي تترتب على العقارات المجاورة لها، ونشر السجل في الجريدة الرسمية.

**ثانياً:** تحدد حقوق الارتفاق من قبل اللجنة الفنية من خلال تثبيت حزام حول أطراف الموقع الأثري والتراثي مع تأمين طرق ومسالك للوصول إليها، بشرط أن يكون الموقع والمنطقة الأثرية والتراثية محمية.

**ثالثاً:** إذا كان قد سبق تسجيل الأثر ولم تكن حقوق الارتفاق في العقارات المجاورة قد حددت له، فيجري تحديدها وفقاً للقانون.

**رابعاً:** يحدد طراز الأبنية التي تقع بجوار المواقع الأثرية والتراثية، سواء كانت جديدة أم يتم تجديدها، من حيث نمطها وارتفاعها وألوانها وواجهاتها، على الوجه الذي يكون منسجماً مع المواقع الأثرية والتراثية المجاورة لها، وتنفذ ذلك بالتنسيق بين المديرية العامة والمديريات والجهة ذات العلاقة.

**المادة (٧):**

**أولاً:** للمديرية العامة، استناداً إلى قانون الاستملاك النافذ في الإقليم، الحق في استملاك الأراضي والعقارات التي تعد أثرية أو تراثية مقابل تعويض عادل.

**ثانياً:** على المديرية العامة عن طريق المديريات حماية المواقع والمناطق والأحياء السكنية الأثرية والتراثية والمناطق المحمية والمحرمات في حالة وجود خطر وتهديد بتخريب هذه المواقع.

**المادة (٨):**

**أولاً:** تسجل جميع المواقع الأثرية والتراثية باسم المال العام وتخصص للأغراض الأثرية.

**ثانياً:** يجوز أن تبقى المواقع والأملاك التراثية بأسماء مالكيها، ولكن لا يجوز إجراء أي تغييرات عليها أو الإضرار بها عند صيانتها وترميمها أو أي عمل آخر وتتم حماية الجوانب التراثية لها تحت رقابة وتوجيهات المديرية العامة و المديريات.

**المادة (٩):**

**أولاً:** عند استخدام وتوزيع الأراضي والأماكن المملوكة للدولة والأشخاص الطبيعية أو المعنوية، لبناء الدور وأي أبنية أخرى، أو تغيير معالم الدور والأبنية، في المواقع الأثرية والتراثية والمناطق المحمية، يجب التنسيق مع المديرية العامة أو المديريات والحصول على موافقتها، وتعين من قبل اللجنة الفنية وبمراعاة مستوى البعد عن المواقع الأثرية والتراثية كيفية العمل في هذه المواقع.

**ثانياً:** عند وجود أي عائق أمام تنفيذ أي مشروع فيما ورد في الفقرة (أولاً) من هذه المادة، تقوم المديرية العامة أو المديريات على نفقة الجهة المنفذة للمشروع، بأعمال التنقيب والحفر مع مراعاة مدة تنفيذ المشروع، وخلال مدة مناسبة لإجراء التنقيب العلمي الدقيق، وتحدد نفقات التنقيب ضمن مجموع نفقات المشروع.

**المادة (١٠):**

**أولاً:** تستخدم جميع المواقع والمناطق الدينية، الأثرية أو التراثية، المملوكة للدولة أو ملك خاص، أو موقوفة، للغرض ذاتها.

**ثانياً:** لا يجوز الإضرار بالمواقع والمناطق الدينية أثناء صيانتها وترميمها أو التصرف بها أو إحداث أي تغييرات أخرى، ويجب أن تخضع لرقابة وتوجيهات المديرية العامة مع مراعاة جوانبها الأثرية والتراثية وحمايتها.

## الفصل الثالث
## الآثار والتراث المنقول

**المادة (١١):**

تمسك المديرية العامة أو المديرية السجلات الآتية:

**أولاً:** سجلات تسجل فيها الآثار المنقولة التي عثر عليها المواطنون صدفة.

**ثانياً:** سجلات تسجل فيها المواد والأشياء التراثية والأثرية الموجودة في الأماكن المنصوص عليها في المادة (١٠)، وتزويد مالكها بوثيقة خاصة بشرط إجراء رقابة مستمرة على تلك الأماكن من قبل المديريات والمديرية العامة.

**المادة (١٢):**

**أولاً:** يحظر على الأشخاص الطبيعية والمعنوية الاحتفاظ بالآثار المنقولة، وعليهم تسليمها إلى المديريات أو المديرية العامة خلال مدة (٩٠) تسعين يوماً من تأريخ نفاذ أحكام هذا القانون.

**ثانياً:** على المالك أو الحائز للقطع التراثية أو المخطوطات، إبلاغ المديريات أو المديرية العامة خلال مدة (٩٠) تسعين يوماً من تأريخ نفاذ أحكام هذا القانون، بهدف تسجيلها والإشراف المشترك عليها.

**ثالثاً:** استناداً إلى الإجراءات القانونية، يتحمل أصحاب القطع التراثية أو المخطوطات، المشار إليها في الفقرة (ثانياً) من هذه المادة، مسؤولية ضياع أو تلف تلك القطع.

**المادة (١٣):**

**أولاً:** للمديرية العامة إصدار قرار نزع حق الملكية على أي قطعة تراثية أو مخطوطة سبق وأن سجلت لديها ويوجد عند مالكها مقابل تعويض عادل مقدر من قبل اللجنة الفنية.

**ثانياً:** الحق في نشر المعلومات حول القطع التراثية أو المخطوطات يكون بموافقة المديرية العامة أو المديريات حصراً.

**المادة (١٤):**

**أولاً:** للمديرية العامة بموافقة الوزير وبالتنسيق مع المؤسسات الاتحادية، إدخال الآثار والتراث المنقول إلى الإقليم لأغراض البحث العلمي والصيانة والترميم، ولإغناء متاحف الإقليم أو العرض المؤقت.

**ثانياً:** على كل من يقوم بإدخال أثر منقول أو قطعة تراثية إلى داخل الإقليم استناداً إلى القانون، الحصول على ترخيص من الوزير.

**ثالثاً:** تتولى المديرية العامة، عن طريق اللجنة الفنية، متابعة وتقصي الآثار والتراث المنقول الذي أدخل إلى الإقليم، وتتم مصادرتها وإعادتها إلى بلدها الأصلي مع مراعاة مبدأ المعاملة بالمثل إذا ثبت أنها أثرية تم إخراجها من الدولة المالكة لها بصورة غير قانونية.

**المادة (١٥):**

للوزير بموافقة رئيس مجلس الوزراء بالتنسيق مع المؤسسات الاتحادية:

**أولاً:** إرسال الآثار والتراث المنقول إلى خارج الإقليم لأغراض البحث العلمي أو الصيانة والترميم أو العرض المؤقت.

**ثانياً:** تبادل الآثار أو التراث المنقول الذي يوجد أمثاله في الإقليم مع المتاحف والجامعات والمعاهد والمؤسسات العلمية خارج الإقليم لأغراض إجراء البحوث وتحقيق الفائدة العلمية أو التأريخية أو التعاون وإغناء متاحف الإقليم.

## الفصل الرابع
## الأعمال الأثرية والتراثية والتنقيب والمسح والحفر والصيانة والترميم

**المادة (١٦):**

**أولاً:** تختص المديرية العامة بالأعمال الأثرية والتراثية في الإقليم.

**ثانياً:** لا يجوز لأي شخص أو جهة القيام بالأعمال الأثرية أو التراثية في الإقليم ولو كان في عقاره المملوك إلا بترخيص من المديرية العامة.

**ثالثاً:** للمديرية العامة الترخيص للمختصين والمؤسسات العلمية والجامعات والمعاهد الداخلية والأجنبية لأغراض الأعمال الأثرية والتراثية في مجال الآثار والتراث، بعد التأكد من المقدرة والكفاءة العلمية والمالية لهذه الجهات.

**المادة (١٧)**

**أولاً:** تقوم المديرية العامة بالأعمال الأثرية والتراثية في العقارات والأماكن المملوكة للدولة أو للأشخاص الطبيعية والمعنوية التي تضم مناطق أثرية أو تراثية.

**ثانياً:**

١- إذا تبين أن الأرض والأماكن التي جرت فيها الأعمال الأثرية أو التراثية ليست أثرية وتراثية، تعاد إلى الحالة التي كانت عليها قبل القيام بتلك الأعمال.

٢- إذا كانت الأماكن والأراضي المشار إليها مملوكة لأشخاص طبيعية أو معنوية ولحقهم ضرر نتيجة التنقيب والمسح والحفر، يتم تعويضهم عن تلك الأضرار بناء على تقدير المديرية العامة وبموافقة الطرفين أو عن طريق المحكمة.

**ثالثاً:** تعين المديرية العامة أو المديريات مدة الأعمال الأثرية والتراثية ويجوز تمديدها.

**رابعاً:** يستند كل من يقوم بالأعمال الأثرية والتراثية بالبحوث والأعمال التي سبق القيام بها من قبل الآثاريين الداخليين والأجنبيين في الموقع ذاته أو حوله، أو بالقرب من الموقع المعين للعمل.

**خامساً:** عند اكتشاف قطع أثرية أو تراثية أثناء التنقيب والمسح والحفر تعاد القطع المكتشفة إلى متحف المدينة أو الموقع الذي يجري فيه العمل حسب الحدود الجغرافية لموقع العمل.

**سادساً:** يحق لكل آثاري أو منتسب في مجال علم الآثار في جامعات ومعاهد الإقليم زيارة المناطق الأثرية والتراثية للأغراض العلمية وإجراء البحوث والأعمال الأثرية، بشرط الحصول على تأييد الجهة الأكاديمية التي ينتسب إليها وإشعار المديرية العامة أو المديريات بذلك.

**المادة (١٨):**

تشكل لجنة الأعمال الأثرية والتراثية من قبل المديرية العامة والمديريات على الوجه الآتي:

**أولاً:** يشترط أن يكون رئيس اللجنة أو البعثة خبيراً في الآثار ذو خبرة وتجربة.

**ثانياً:** يجب أن يكون أعضاء لجان الأعمال الأثرية والتراثية من الآثاريين قدر الإمكان، ويجوز حسب حاجة المنطقة التي يجري فيها العمل أن تضم في عضويتها مختصين آخرين.

**ثالثاً:** يجب أن يعمل شخصان آثاريان في الأقل من المنتسبين للمديريات أو المديرية العامة باعتبارهما ممثلين وعضوين، أثناء العمل مع الفريق المرخص، ولهم كامل الحق العلمي في كتابة التقارير ونشر البحوث والمشاركة في الندوات والمؤتمرات في داخل وخارج الإقليم، ويكونان مسؤولين عن أي تقصير في العمل عند عندم إشعارهما المديرية العامة أو المديريات بذلك.

**المادة (١٩):**

تلتزم الجهات التي تطلب العمل في مجال الآثار والتراث بما يأتي:

**أولاً:** تقديم طلب إلى المديريات لأغراض الأعمال الأثرية والتراثية، يتضمن ما يأتي:

١- صفة وخبرة مقدم الطلب ومقدرته المالية.

٢- معلومات حول أعضاء الفريق المقدم للطلب ومراعاة الجوانب العلمية واختصاصاتهم.

٣-أن يكون مقدم الطلب مرخصاً من جهة علمية موثوقة مثل الجامعات والمعاهد أو المؤسسات الآثارية.

٤- إذا كان الفريق مقدم الطلب من خارج العراق، يجب أن يحمل تأييداً من ممثلية دولته في الإقليم أو سفارته في العراق.

٥- تحديد عدد ومستوى العاملين معه ومؤهلاتهم العلمية.

٦- تأمين الحراس للموقع أثناء مدة العمل.

٧- السعي لتأمين مقاعد الدراسة والزمالة للموظفين الآثاريين ضمن حدود المديرية العامة.

**المادة (٢٠):**

**أولاً:** تقوم المديرية العامة بعد تقديم الفريق للطلب، بمراجعته وتدقيقه ثم إصدار القرار بشأنه.

**ثانياً:** يبرم مقدم الطلب عقداً مع المديرية العامة لمدة محددة، تحدد فيه حقوق والتزامات الطرفين ثم تتم المصادقة عليه من قبل الوزير.

**المادة (٢١):**

**أولاً:** تقوم المديرية العامة والمديريات بمهام متابعة ومراقبة فريق العمل المرخص بالأعمال الأثرية والتراثية.

**ثانياً:** عند مخالفة أحد شروط عقد العمل في الأعمال الأثرية والتراثية تقوم المديرية العامة والمديريات بإشعار الطرف المقابل لغرض إزالة المخالفة خلال مدة مناسبة ومحددة.

**ثالثاً:** إذا لم يقم الطرف المقابل بإزالة المخالفة يقوم الوزير بفسخ العقد بناءً على طلب المديرية العامة.

**المادة (٢٢):**

**أولاً:** كل مادة أثرية أو تراثية تكتشف فوق سطح أرض الإقليم أو تحتها تكون ملكاً للدولة.

**ثانياً:** عند اكتشاف أي مادة أثرية أو تراثية يتم تصويرها وتسجيلها وحفظها في مكان مناسب فوراً.

**ثالثاً:** لا يجوز نشر المعلومات حول القطع والمواقع المكتشفة أو التصرف بها أو التعامل بها داخل الإقليم أو خارجه إلا بموافقة تحريرية من المديرية العامة أو المديريات.

**رابعاً:** للمديرية العامة والمديريات أن تمنح للجهات التي تقوم بأعمال التنقيب والمسح والحفر، ما يأتي:

١- قوالب الآثار المكتشفة وصورها ومخططاتها وخرائطها.

٢- كسر الفخار والمواد العضوية والترابية، لغرض التحليل والدراسة، بشرط تقديم نتائج الدراسة إلى المديرية العامة خلال مدة لا تتجاوز (١) سنة واحدة.

٣- ترسل القطع المشار إليها في البند (٢) من هذه الفقرة، إلى الخارج مباشرة تحت رقابة المديريات وتعفى من الضرائب والرسوم.

خامساً: على المديرية العامة والمديريات والفرق المرخصة إعلان نتائج موسم العمل سنوياً.

## الفصل الخامس
## المحرمات والعقوبات

**المادة (٢٣):**

المحرمات:

**أولاً:** فيما عدا ما تم السماح به في هذا القانون، يحظر التصرف بالمواقع والأبنية والمناطق الأثرية والأزقة والأسواق والدور والأحياء السكنية التراثية والمناطق المحمية والقطع الأثرية والتراثية، المنقولة وغير المنقولة، والمواقع التأريخية والمخطوطات أو إتلافها.

**ثانياً:** لا يجوز لمالك الأرض والموقع الذي يحتوي على آثار وتراث ومواقع تأريخية، سواء نشر تسجيلها في الجريدة الرسمية أم لم ينشر، التصرف المادي فيها أو هدمها أو تغيير معالمها الخارجية.

**ثالثاً:** يحظر البيع والاتجار بالآثار والتراث.

**رابعاً:** لا يجوز استنساخ القطع الأثرية والتراثية إلا بموافقة المديرية العامة ويكون الغرض من الاستنساخ التدريب والبحث العلمي أو للعرض أو البيع أو المبادلة حصراً.

**خامساً:** لا يجوز أن يكون أي متحف آثار خاص أو عام ملكاً شخصياً، ويكون فتح المتاحف التراثية والطبيعية بناءً على موافقة المديرية العامة وتكون تحت رقابتها.

**سادساً:** لا يسمح باستخدام الأسماء والعناوين الأثرية أو التراثية في الأماكن العامة والتجارية دون موافقة المديرية العامة.

**المادة (٢٤)**

العقوبات:

**أولاً:** يعاقب بالحبس وبغرامة مقدارها ضعفي القيمة المقدرة للقطعة الأثرية أو التراثية كل من يحتفظ بقطعة أثرية أو تراثية أو مخطوطة منقولة، مسجلة أو غير مسجلة، لم يقم بإشعار المديرية العامة أو المديريات بها خلال مدة (٩٠) تسعين يوماً من تأريخ نفاذ هذا القانون، أو تسبب في ضياع أو تلف هذه القطعة.

**ثانياً:**

١- يعاقب بالسجن مدة لا تزيد على (١٠) عشر سنوات، وبغرامة مقدارها ستة أضعاف الثمن المقدر للقطعة الأثرية أو التراثية فضلاً عن إرجاعها، كل من يسرق أثراً أو مادة تراثية في حيازة المديرية العامة أو المديريات.

٢- تعد الأحوال الآتية ظرفاً مشدداً يعاقب مرتكبها بعقوبة السجن المؤبد:

أ. إذا لم يتم إرجاع القطعة الأثرية أو التراثية المسروقة.

ب. إذا كان مرتكب الجريمة أحد أعضاء المديرية العامة أو المديريات أو مكلفاً بالمحافظة على الآثار أو ممن يعمل في إدارتها.

ج. إذا ارتكبت الجريمة من قبل شخصين فأكثر، باستخدام القوة والإكراه.

**ثالثاً:**

١- يعاقب بالسجن المؤبد كل من يخرج قطعة أثرية إلى خارج الإقليم أو يساهم في إخراجها.

٢- يعاقب بالحبس مدة لا تزيد على (٣) ثلاث سنوات وبغرامة مقدارها (٣,٠٠٠,٠٠٠) ثلاثة ملايين دينار كل من يخرج مادة تراثية عمداً إلى خارج الإقليم.

**رابعاً:**

١- يعاقب بالحبس مدة لا تقل عن (٣) ثلاث سنوات كل من يقوم بأعمال التنقيب والمسح والحفر أو يحاول استكشاف الآثار دون الحصول على الموافقة التحريرية من المديرية.

٢- إذا أدت أعمال التنقيب والمسح والحفر، أو محاولة استكشاف الآثار، إلى تغيير الآثار، يلتزم المرتكب بتعويض ضعفي القيمة المقدرة للضرر وتتم مصادرة الآثار المستخرجة والمواد المستخدمة فيها.

٣- على المجرم إعادة الحال إلى وضعه الاعتيادي على نفقته الخاصة.

٤- يعاقب بالسجن مدة لا تزيد على (١٥) خمس عشرة سنة إذا كان المجرم موظفاً لدى المديرية العامة أو المديريات.

**خامساً:**

١- يعاقب بالسجن مدة لا تزيد على (١٠) عشر سنوات فضلاً عن غرامة مقدارها (١٠,٠٠٠,٠٠٠) عشرة ملايين دينار مع مصادرة المواد، كل من يتاجر بمادة وقطعة أثرية أو تراثية، ويعاقب بالسجن المدة ذاتها مع غرامة مقدارها (٢٠,٠٠٠,٠٠٠) عشرين مليون دينار إذا كان مرتكب الجريمة موظفاً لدى المديرية العامة أو المديريات.

٢- تصادر المواد ويعاقب بالحبس مدة لا تزيد على (٣) ثلاث سنوات فضلاً عن غرامة مقدارها (٢,٠٠٠,٠٠٠) مليوني دينار كل من يتاجر بمادة وقطعة أثرية أو تراثية، سواء كانت مزورة أو مقلدة، دون موافقة المديرية العامة، ويعاقب بالحبس المدة ذاتها فضلاً عن غرامة مقدارها (٦,٠٠٠,٠٠٠) ستة ملايين دينار إذا كان مرتكب الجريمة منتسباً لدى المديرية العامة أو المديريات.

**سادساً:** يعاقب بالسجن مدة لا تزيد على (١٠) عشر سنوات كل من يتجاوز على دار أو بناية أو حي سكني أو أي موقع آخر أثري أو تراثي، منشور في الجريدة الرسمية، سواء بالتخريب، وتغيير المعالم أو تغيير الغرض الذي خصص من أجله، ويلزم بإعادة التجاوز إلى الوضع السابق على نفقته.

## الفصل السادس
## الأحكام العامة والختامية

**المادة (٢٥):**

لغرض تنفيذ أحكام المادتين (١٤) و (١٥) من هذا القانون، تتم الاستفادة من المنتسبين والمختصين في مجال علم الآثار في النقاط والمداخل الحدودية.

**المادة (٢٦):**

**أولاً:** يجب أن يكون مدراء ومسؤولي المتاحف ومراكز المدن والبلدات من الآثاريين، ويجوز لهم العمل في هذا المنصب مدة (٤) أربع سنوات فقط، ويجوز تمديد مدة عملهم (٤) أربع سنوات أخرى.

**ثانياً:** يجب إناطة رئاسة وإدارة الأعمال الأثرية والتراثية في المشاريع والمفوضيات والمناطق إلى الأشخاص الآثاريين.

**المادة (٢٧):**

واجبات اللجنة الفنية:

**أولاً:** يكون قرار وتوصيات اللجنة الفنية حاسماً في مدى اعتبار أي مادة وقطعة أثرية وتراثية أصلية أو مزورة.

**ثانياً:** تقدير مقدار التعويض المادي للأضرار التي تلحق بالآثار أو المواد الأثرية والتراثية التي لها قيمة مالية، وفي الوقت ذاته يجب تحديد الأضرار الاقتصادية والاجتماعية داخل المجتمع الواقعة في هذه المواقع.

**ثالثاً:** تحديد ثمن أي قطعة أثرية أو تراثية تقدم إلى المديرية العامة أو المديريات.

**رابعاً:** تحديد مقدار المكافأة لكل شخص يكتشف آثاراً أو تراثاً، أو يقدم معلومات لاكتشافها.

**المادة (٢٨):**

**أولاً:** تخصص نسبة (٥٠٪) خمسون بالمائة من الواردات العامة للآثار لتنمية مجال الآثار والتراث.

**ثانياً:** يجب تخصيص موازنة سنوية لشؤون الآثار والتراث في الموازنة العامة.

**المادة (٢٩):**

يقوم الوزير عن طريق مجلس الوزراء بالتنسيق مع المؤسسات الاتحادية الخاصة بالآثار والتراث عند الاقتضاء.

**المادة (٣٠):**

يصدر الوزير التعليمات اللازمة لتسهيل تنفيذ أحكام هذا القانون.

**المادة (٣١):**

على مجلس الوزراء والجهات ذات العلاقة تنفيذ أحكام هذا القانون.

**المادة (٣٢):**

لا يعمل بقانون الآثار العراقي رقم (٥٩) لسنة ١٩٣٦ النافذ، في الإقليم.

**المادة (٣٣):**

لا يعمل بأي قانون أو قرار يتعارض وأحكام هذا القانون.

**المادة (٣٤):**

ينفذ هذا القانون من تأريخ نشره في الجريدة الرسمية (وقائع كوردستان).

**الأسباب الموجبة**

تعد الآثار والتراث والمواقع التأريخية ثروة وطنية وإرثاً ثقافياً وعلمياً وهوية حضارية إنسانية لشعب كوردستان، وبغية إدارتها وحمايتها ومنع الاتجار بها وإتلافها وجعلها وجهة سياحية في إقليم كوردستان ـ العراق، شرع هذا القانون.

**نيچيرڤان بارزانی**
**رئيس إقليم كردستان**

**أربيل**
**٢٠٢١/٦/٢٧**

**بسم الله الرحمن الرحيم**

**باسم الشعب**
**برلمان كوردستان ـ العراق**
**رقم القرار: ٧**
**تأريخ القرار: ٢٠٢١/٦/٢٨**

**قرار**
**رقم (٧) لسنة ٢٠٢١**

استناداً لحكم الفقرة ( رابعاً) من المادة (٧) من النظام الداخلي لبرلمان كوردستان – العراق ، قرر برلمان كوردستان في جلسته الاعتيادية رقم (١٦) والمنعقدة بتأريخ ٢٠٢١/٦/٢٨ القرار الآتي :

**أولاً:** تمديد الدورة الربيعية للسنة الثالثة للدورة الانتخابية الخامسة لبرلمان كوردستان – العراق المنتهية في ٢٠٢١/٦/٣٠ ، لغاية ٢٠٢١/٧/٣١ .

**ثانياً:** يعتبر هذا القرار نافذاً من تاريخ ٢٠٢١/٧/١ وينشر في الجريدة الرسمية (وقائع كوردستان) .

**د. ريواز فايق حسين**
**رئيس برلمان كوردستان - العراق**